

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Diplomová práce

2016

Bc. Martina Gillichová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Bc. Martina Gillichová

**Proměny rozhlasové reportáže v letech 1926
až 1989**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Bc. Martina Gillichová**

Vedoucí práce: **PhDr. Josef Maršík, CSc.**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

Gillichová, Martina. *Proměny rozhlasové reportáže v letech 1926 až 1989*. Praha, 2016. 79 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Maršík, CSc.

Abstrakt

Tématem této diplomové práce je historické formování rozhlasové reportáže. Autorka zde vychází jak ze společensko-politických, tak z technologických aspektů, kterými rozhlasová reportáž v českém prostředí prošla. Jednotlivá historická období jsou popsána za pomoci konkrétních rozhlasových reportáží, které se v dané době vysílaly. Na těchto příspěvcích je například vidět, jak se rozhlasoví reportéři vyrovnávali nejprve s německou, poté sovětskou nadvládou. Byl to právě rozhlas a jeho reportéři, se kterými lidé prožívali smutné ale i veselé momenty historie českého státu. A tak v této práci najdeme příspěvky točené v době Protektorátu Čechy a Morava, v době euforie ze skončení druhé světové války v květnu 1945, reportáž obsahující bezprostřední názory občanů na srpen 1968 a v neposlední řadě příspěvky týkající se revoluce 1989. Tato publikace vychází i z primárních pramenů ve formě příspěvků uchovaných v Archivních a programových fondech Českého rozhlasu, ale zároveň využívá i příspěvků současných redaktorů, kteří se rozhlasové historii věnují. Práce má přispět k lepší orientaci v dané problematice a utřídit historické proměny vybraného rozhlasového žánru.

Abstract

This thesis focuses on the historical development of radio reportage. The topic includes both political and technological aspects which radio reportage underwent within the Czech environment. All historical periods are described using concrete radio reportages which were broadcast during given terms. The reader can imagine how the radio reporters dealt with first the Germans and then the Soviets. It was the Czech Radio and its reporters who helped Czech people to overcome certain periods in our history. And so in this thesis we can find reportages broadcast during the second world war, right after the end of this war and during the highlights of the communist era – 1968 and

1989. This publication considers the original sources which are kept in the archive of the Czech Radio which is called Archivní a programové fondy Českého rozhlasu. However, this thesis also includes some contributions of contemporary journalists who are interested in history. It should help readers to improve the knowledge of this topics and to organize the development of radio reportage.

Klíčová slova

Rozhlas, reportáž, reportér, rádio, historie, vývoj

Keywords

Radio, reportage, reporter, history, development

Rozsah práce: 134 985 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2. 5. 2016

Bc. Martina Gillichová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Josefu Maršíkovi, CSc. za jeho vedení diplomové práce a také za jeho ochotu, trpělivost, rady a inspiraci. Mé poděkování patří též rodině za podporu při studiu, tvorbu potřebného zázemí a velkou trpělivost při práci na tomto tématu.

SCHVALENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Bc. Martina Gillichová

Imatrikulární ročník diplomantky/diplomanta:

2014/2015

E-mail diplomantky/diplomanta:

martina.gillichova@gmail.com

Studijní obor/forma studia:

Žurnalistika/magisterské/prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Proměny rozhlasové reportáže v letech 1926 až 1989

Předpokládaný název práce v angličtině:

The Transformation of Radio Report between 1926 and 1989

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013)
(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)
LS 2015/2016

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Tématem je historické formování rozhlasové reportáže. Práce zohledňuje jak politické, tak technologické aspekty, kterými rozhlasová reportáž v českém prostředí prošla. Toto téma dosud nebylo jako celek, dílčí část rozhlasového programu v dané historické epoše nebo konkrétní rozhlasovou tvorbu.

Tato práce postihuje jak úplné počátky a pokusy, tak postupné tendence ukazující ústup od velkých a ucelených rozhlasových reportáží, nesoucí jen okrajové rysy tohoto žánru.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Hlavním cílem práce je popsat proměny české rozhlasové reportáže od počátku do roku 1989. Má přispět k lepší orientaci v dané problematice a přinést porozumění vývoje vybraného rozhlasového žánru. Práce se nejprve věnuje teoretickým východiskům, zejména obecné charakteristice a formám rozhlasové reportáže. Navazuje část věnovaná historickému vývoji rozhlasové reportáže od roku 1926 do roku 1989. Poslední část se věnuje změnám, ke kterým rozhlasová reportáž dospěla.

Hypotézy

Rozhlasová reportáž se od roku 1926 proměnila.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Obsah (obsah práce)
2. Úvod (úvod do problematiky, stav poznatků o řešené problematice)
3. Teoretická východiska (teorie rozhlasové reportáže, charakteristika a formy)
 3. 1 Obecná charakteristika rozhlasové reportáže
 3. 2 Formy rozhlasové reportáže
4. Historický vývoj rozhlasové reportáže (historické formování rozhlasové reportáže)
 4. 1 Počátky rozhlasové reportáže
 4. 2 Meziválečná tvorba
 4. 2. 1 Sportovní reportáže první republiky
 4. 2. 2 Experimenty nových programových druhů
 4. 3 Rozhlasová reportáž za Protektorátu
 4. 4 Po druhé světové válce

Razítko podatelny:

Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd		
Došlo dne:	- 2 -07- 2015	-1-
4363	Místo:	SKAPŠEHI Dobro
Přiděleno:		

4. 5 Srpen 1968 v rádiu
- 4.6 Tvorba během normalizace
4. 7. Tvorba v 80. letech 20. století
5. Proměny rozhlasové reportáže (změny zaznamenané ve vývoji)
 5. 1 Změny provedení rozhlasové reportáže s ohledem na technologické mezníky
 5. 2 Změny způsobené změnou rozhlasového programu
6. Závěr (rekapitulace řešené problematiky)
7. Použitá literatura a zdroje (seznam všech pramenů použitých k vypracování diplomové práce)
8. Přílohy (obrázky a tabulky užití k bližšímu nastínění problematiky)

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Práce bude vymezena vývojem rozhlasové reportáže za pomoci odborných textů, archivních pramenů, osobních rozhovorů s pamětníky. Důraz bude kladen na proměny, kterými vybraný žánr prošel a velké historické milníky a osobnosti, které za těmito změnami stály.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

komparace, deskriptivní výzkum, esej

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u více titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

- BĚHAL, R. *Vývoj české rozhlasové reportáže*. Praha: Československý rozhlas, 1962.

Postihuje širší poznatky o rozhlasové reportáži. Kromě historického vývoje sleduje i vznik pravidelného vysílání v Československé republice, růst posluchačů, změnu programu vysílání, formy a typy rozhlasové reportáže.

- BĚHAL, R. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1992.

Životopisy a milníky významných osobností Českého rozhlasu.

- ČÁBĚLOVÁ, L. – KÖPPLOVÁ, B. – BEDNAŘÍK, P. – MORAVEC, V. – KRYŠPÍNOVÁ, M. – ŠÁDOVÁ, E. *Dějiny českých médií v datech: Rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003.

Historické milníky významných českých médií, které se výrazným způsobem podílely na formování společnosti. Detailněji popisuje vývoj v devadesátých letech.

- JEŠUTOVÁ, E. a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: Z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003.

Popisuje jednotlivé etapy vývoje, dění, postavení a úlohy rozhlasu. Jedná se o kolektivní monografii devíti autorů, která přibližuje velké mezníky Českého rozhlasu.

- TUČEK, O. (Ed.). *Reportáž v tisku a rozhlase: sborník příspěvků ze semináře Kateřiny Tučkové*. Praha: Žurnalistiky IKSŽ FSV UK a Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997.

Příspěvky autorů u příležitosti semináře Reportáž v tisku, rozhlase a televizi. Kapitoly jsou psané pedagogy, teoretiky, praktickými žurnalisty a studenty fakulty a věnují se reportáži, jejímu vývoji a uplatnění, zejména v rozhlasovém vysílání.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

ČISTOTOVÁ, Tereza (2014). *Výstava - Sto let s vámi*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Pavel Holman.

KOPECKÁ, Mariana (2013). *Specifika alternativních rozhlasových formátů pro posluchače mladší věkových kategorií*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Josef

Maršík.

PORUPKOVÁ, Soňa (2014). Rozhlasový feature - Rozkoš bez rizika. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Jan Motal.

SEDLÁKOVÁ, Hana (2012). Rozhlasová reportáž. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Jan Motal.

STRMISKA, Zdeněk (2013). Srovnání předválečného a válečného období na vlnách československého rozhlasu. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jaroslav Vaculík.

TRACHTOVÁ, Zdeňka (2011). Uplatnění dialogických forem v rozhlasové publicistice pro posluchače mladších věkových kategorií. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Otakar Šoltys.

VEJVODA, Jiří (2011). Výchovné a vzdělávací funkce veřejnoprávního rozhlasu. Rigorózní práce. JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH, Pedagogická fakulta.

ZVOLÁNKOVÁ, Eliška (2012). Proměny zpravodajského programu Českého rozhlasu v letech 2000 až 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Josef Maršík.

Datum / Podpis studenta/ky

2.7.2015 M. Gregorová

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

MARŠÍK JOSEF

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

2.7.2015

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

1. ÚVOD.....	3
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE.....	6
2.1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE	6
2.2. DEFINICE REPORTÁŽE JAKO ROZHLASOVÉHO ŽÁNRU	6
2.3. FORMY ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE.....	8
2.4. TEORETICKÁ REPORTÁŽ V ROZHLASOVÉ PRAXI	10
2.5. REPORTÁŽ V TISKU A V ROZHLASE.....	11
2.6. ROLE REPORTÉRA	12
2.6.1. <i>Výběr tématu</i>	13
2.6.2. <i>Kompozice a střih</i>	13
2.6.3. <i>Význam reportáže v rozhlasovém programu</i>	15
3. HISTORICKÉ FORMOVÁNÍ ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE	16
3.1. POČÁTKY ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE	16
3.2. MEZIVÁLEČNÁ TVORBA	17
3.2.1. <i>Rozhlasové reportáže první republiky</i>	17
3.2.2. <i>Experimenty nových programových druhů</i>	21
3.3. TŘICÁTÁ LÉTA V ROZHLASE.....	22
3.4. ROZHLASOVÁ REPORTÁŽ ZA PROTEKTORÁTU	27
3.4.1. <i>V předvečer druhé světové války</i>	28
3.4.2. <i>Rozhlasová reportáž za druhé světové války</i>	30
3.5. ROZHLASOVÁ REPORTÁŽ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	33
3.6. ROZHLASOVÁ REPORTÁŽ V BUDOVAATELSKÉM ČESKOSLOVENSKU.....	35
3.6.1. <i>Nástup komunistického režimu</i>	35
3.6.2. <i>Hledání nových, kvalitních reportérů</i>	37
3.6.3. <i>Oslavné reportáže padesátých let</i>	38
3.7. ROZHLASOVÁ REPORTÁŽ V ŠEDESÁTÝCH LETECH.....	39
3.8. OBDOBÍ NORMALIZACE	43
3.9. NA CESTĚ K REVOLUCI 1989	45
3.10. ROZHLASOVÁ REPORTÁŽ V LISTOPADU 1989.....	47
4. TECHNOLOGICKÉ PROMĚNY ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE	48

4.1.	PRVNÍ TECHNICKÉ ZKUŠENOSTI.....	49
4.2.	ROZVOJ TECHNIKY VE TŘICÁTÝCH LETECH	50
4.3.	TECHNICKÉ MOŽNOSTI ČTYŘICÁTÝCH LET	51
4.4.	TECHNICKÝ VÝVOJ ROZHLASOVÉ REPORTÁŽE VE DRUHÉ POLOVINĚ DVACÁTÉHO STOLETÍ.....	52
4.5.	STŘIH.....	55
5.	ZÁVĚR.....	57
6.	SUMMARY	59
7.	POUŽITÉ ZDROJE	60

1. Úvod

Rozhlasová reportáž v českém prostředí prošla od svého vzniku obrovskou proměnou. Postihnout celý tento vývoj by vydalo na mnohem rozsáhlejší dílo, a proto se má diplomová práce soustředit na období od první odvysílané reportáže až do roku 1989. Toto téma jsem si vybrala s ohledem na své dosavadní zkušenosti z médií. Pracuji v Centru zpravodajství v Českém rozhlasu v Plzni a se současnou podobou reportáže se setkávám velmi často.

Má diplomová práce popisuje historické formování rozhlasové reportáže a proměny, kterými rozhlasová reportáž v českém prostředí prošla. Ty jsou nastíněny s ohledem na historické, politické a technologické milníky doby, stejně tak jako na významné osobnosti, které rozhlasovou slovesnou tvorbu výrazněji ovlivňovaly. Dočteme se jako úplných počátcích a pokusech o rozhlasovou reportáž, tak o jejích modernějších formách, které ukazují ústup od velkých a ucelených reportáží.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. Obsahuje úvod, tři odborné části, závěr a seznam použité literatury. Odborné stati se věnují teoretickému popisu žánru, historickému vývoji a důležitým milníkům. Teoretická část je vyhrazena pro řadu definic a odborných názvů, které nám pomohou v lepším uchopení dalších kapitol. Každá definice zvýrazňuje určité prvky zvukového příspěvku, díky kterým jej můžeme označit za reportáž. Všechny definice, které jsou v teoretické části uvedeny, se příliš neliší v chápání pojmu rozhlasová reportáž. Jejich rozdíl je způsoben například odlišným chápáním času pořízení a odvysílání příspěvku nebo jeho strážené délky. Veskrze by se tedy nemělo stát, že jedna definice považuje daný žánr za reportáž a jiná nikoli, autoři se v tomto pouze liší v kategorizaci a členění její formy. Přesto existuje definice, která pro své velmi obecné pojetí umožňuje chápat tento druh příspěvku velmi široce, čímž do reportáže zahrnuje velmi odlišné zvukové záznamy. Anna Patzaková (1935: 85) uvádí, že za rozhlasovou reportáž lze považovat vše, co se nevysílá ze studia a není to hudební přenos. Proto sem můžeme zařadit všechny ostatní nehudební přenosy, například projevy politických představitelů. Po přihlédnutí k datu, kdy tato definice vznikla, nutno dodat, že během prvního desetiletí fungování Českého rozhlasu byl tento žánr ještě ve svém nejtěplejším vývoji, a k jeho velkému rozmachu mělo teprve dojít. Je zřejmé, že během prvních několika let oblība a četnost odvysílaných reportáží narostly, přesto je teorie z této doby velmi zavádějící a především obtížně aplikovatelná na později vzniklé příspěvky.

V této práci se proto budeme odvíjet od definice Přemysla Matuly (1960: 23): „*Rozhlasová zvuková reportáž je zvukový obrázek určitého děje, ve skutečné nebo zkrácené délce, který skutečně probíhal v současné době před mikrofonem,*“ avšak neopomeneme ani osobnost reportéra. Pojem reportáž tedy můžeme shrnout takto (Maršík 1999: 24): „*Základním principem reportáže je autentické, okamžité, věcné očitě svědectví reportéra, který pozoruje určité dění (zpravidla časově ohraničené) a své poznání bezprostředně sděluje prostřednictvím popisu a vypracování posluchačům, kteří se tak stávají spoluúčastníky události.*“

Teoretická část zahrnuje i dělení rozhlasové reportáže jako samostatného žánru. Z teoretického hlediska je zajímavá hned dvěma způsoby. Zaprvé je třeba brát v úvahu, že reportáž má co do formy své vlastní místo ve spleťtí hierarchii rozhlasového vysílání. Zadruhé i reportáž je svébytným příspěvkem, který nelze jednoznačně ohraničit pomocí strohých definic, proto si musíme pomoci s dělením žánru podle různých kritérií, nejčastěji délky či formy zpracování. Pro účely této diplomové práce budeme vycházet z dělení Josefa Maršíka.

Za pomoci odborného utřídění pojmů se přesuneme k historickému formování žánru. Ten je stěžejní z několika důvodů. Ačkoli už je z teoretické části zřejmé, jaké formy příspěvků v rozhlasovém archivu hledáme, musíme naše pátrání po odvysílaných reportážích ještě trochu zúžit. První pokus o rozhlasovou reportáž byl odvysílán v roce 1924, což čítá s ohledem na dnes již více než devadesátiletou¹ historii vysílání Českého rozhlasu ohromné množství příspěvků. Vzhledem k cíli a tématu této práce tedy nebudeme popisovat všechny minulé reportáže. Zaměříme se jednak na ty, které rozhlasové vysílání nějak posunuly a jednak na reportáže, které díky politické situaci měly významný vliv na informovanost posluchačů své doby. Za zmínku stojí také ty reportáže, které výrazně ovlivnily další rozhlasovou slovesnou tvorbu, či ty, které byly samy nějak ovlivněny dobou, ať už z politického či technologického hlediska.

Z historické části se pomalu dostáváme k poslední odborné stati této diplomové práce, a tou je popsání změn a vývojových milníků. Nejprve se budeme věnovat celkové proměně: jak vypadala reportáž v roce 1924, jak za druhé světové války a jak v roce 1989? Jak ovlivnil rozhlasovou slovesnou tvorbu socialistický režim a jakým vývojem prošla během normalizace? Významné letopočty nás dovedou k důležitým osobnostem,

¹ Tato práce se soustředí na historický vývoj do roku 1989, čili v porovnání s tímto datem se jedná o historii téměř sedmdesátiletou.

kteře se zaslouřily o milníky v rozvoji nejen rozhlasového vysílání jako takového, ale především s ohledem na rozhlasovou reportáž.

V úvodu výzkumu jsem si stanovila hypotézu, že rozhlasová reportáž se od roku 1926 proměnila. Úkolem této práce je použítou hypotézu potvrdit, či vyvrátit. V závěru shrneme dosažené poznatky a důležitá zjištění.

Hlavním cílem práce je popsat proměny české rozhlasové reportáže od raných počátků do roku 1989. Má přispět k lepší orientaci v dané problematice a především popsat změnu, kterou vybraný rozhlasový řánr prošel. Tato práce má za úkol dokázat, že reportáž se během několika desítek let v českém prostředí proměnila a dala rozhlasovému programu novou podobu. Budeme pracovat s hypotézou, která říká, že rozhlasová reportáž se proměnila.

Toto téma bylo v různých formách mnohokrát zpracováno jak odborníky z praxe, tak akademickými pracovníky a studenty. Určitá část jejich úsilí se objevuje v literatuře, se kterou jsem se i já při psaní práce setkala. Během své rešerše jsem ale nenarazila na publikaci, která by proměny rozhlasové reportáže popisovala uceleně tak, jak se o to ve své diplomové práci pokouřím já.

Tato diplomová práce má charakter deskriptivního výzkumu. Klade si tedy za cíl nejen zachytit zkoumaný jev jako výzkum explorativní, ale pokouří se jej vztáhnout k dalřím jevům a podchytit jejich vzájemné vztahy. Deskriptivní studie provádí sběr, třídění a uspořádaní, tedy jakousi kategorizaci dat. Dále shrnuje údaje o zkoumaném jevu v určitém společenském kontextu a čase. Práce je vymezena vývojem rozhlasové reportáže za pomoci odborných textů, které vycházejí z akademických příruček (Marřík, Běhal), odborných periodik (Svět rozhlasu) a dalřích odborných zdrojů včetně primárních pramenů z Archivních a programových fondů Českého rozhlasu. Na přiloženém nosiči jsou k dispozici archivní nahrávky, se kterými jsem pracovala. Dalří příspěvky jsou dostupné z internetového archivu vysílání Českého rozhlasu. Za velmi přínosný a užitečný povařuji také pořad Rozhlasový rok, který v roce 2013 vysílala stanice Český rozhlas 3 Vltava.

Přínosem mého výzkumu je kategorizace a uspořádaní vývoje rozhlasové reportáže za pomoci konkrétních rozhlasových příspěvků. Práce zároveň přináří shrnutí a přehled vývojových mezníků rozhlasové reportáže.

2. Teoretická východiska rozhlasové reportáže

2.1. Obecná charakteristika rozhlasové reportáže

Pojem rozhlasová reportáž je komplexní označení. Jde o druh žánru, který nenajdeme jen v rozhlase, s reportáží se setkáváme i v novinách nebo v televizi, v současnosti dokonce i na internetu. Je tedy třeba vymezit nejen, co reportážní příspěvek obnáší a jak vypadá, ale také jak se vymezuje vůči ostatním médiím, která s ním pracují. Jelikož se v našem případě jedná o reportáž rozhlasovou, je zřejmé, že je určena do rozhlasového vysílání, má tedy pouze zvukovou složku. I tu je třeba analyzovat například z hlediska lexikální výstavby mluveného slova nebo použitých zvukových pozadí, které posluchači napomáhají zorientovat se v příběhu.

Podíváme-li se do Výběrového slovníčku slovesné rozhlasové tvorby, zjistíme, že slovo reportáž pochází z latinského *reporto*, tedy přinášet zprávu, které bylo přejato do angličtiny v podobě *report* a do francouzštiny jako *reportage*. Hlavním požadavkem na reportáž je autentičnost. Od reportéra se očekává bezprostřední žurnalistické zachycení sledované události. Dějová linie příspěvku je doplněna informativními prvky, které musejí posluchači přinést nové poznání, fakta a informace. Reportáž vyniká jistou dynamičností, a to zejména v případě sportovní reportáže, dokumentárností a dějovostí. Všechny zmíněné prvky jsou zastoupeny v menší či větší míře a vzájemně se v průběhu reportáže doplňují a prolínají (Maršík 1999: 24).

2.2. Definice reportáže jako rozhlasového žánru

K pojmu reportáž se v dnešní literatuře vztahuje celá řada definic. Různé odborné zdroje citují rozličné autory a jejich širší či užší vymezení tohoto žánru. Existují univerzální definice, které lze vztáhnout na téměř jakékoliv období rozhlasového vysílání. Nové a propracovanější definice mají tendenci pojem reportáže zúžit a vymezit tak vůči jiným žánrům.

Jedna z prvních, avšak velmi obecných definic rozhlasové reportáže říká, že jde o takovou formu příspěvku, který není vysíláný ze studia a zároveň není hudebním přenosem (Patzaková 1935: 85, 195, 364, 620). První publikace o vysílání Československého rozhlasu podala čtenáři tak obecnou definici, že si s ní odborná literatura vystačila na poměrně dlouhou dobu. Takovéto pojetí reportáže je ovšem velmi široké a v průběhu vývoje rozhlasového vysílání bychom jej mohli aplikovat na celou

řadu příspěvků, které ale v dnešním pojetí nemají charakter reportáže. Alespoň ne tak, jak ji chápe moderní posluchač.

V Masarykově slovníku naučném (1932: 122) se dozvíme, že na počátku třicátých let dvacátého století se nepředpokládalo, že by rozhlasová tvorba mohla mít jiný než živý formát. Rozhlasová reportáž (zde označovaná jako radioreportáž) je definována takto:

„oznamování novinek a reprodukování událostí, zachycované na místě jejich děje, vtipně a účinně doprovázené rozhlasovým hlasatelem.“

Přesuneme-li se k o něco novější definici, dostaneme se k definici Přemysla Matuly (1960: 23), který tvrdí, že:

„rozhlasová zvuková reportáž je zvukový obrázek určitého děje ve skutečné nebo zkrácené délce, který skutečně probíhal v současné době před mikrofonem.“

Zároveň se domnívá, že součástí reportážní kulisy může být i ticho, pokud je šikovně využito. Dále Mojmír Grygar v roce 1961 (16-17) píše, že reportáž je definována jako „zvláštní slovesný druh, jenž stojí na pomezí žurnalistiky a umělecké literatury a jenž specifickým způsobem využívá a slučuje zobrazovací principy a prostředky obou oblastí.“ Grygar tedy vidí souvislost mezi žurnalistikou a beletrií a poukazuje na to, že reportáž má význam v rozvoji moderní beletrie, ale zároveň nemůže konkurovat povídce ani románu. Poněkud komplikovanou definici přináší o několik let později Rostislav Běhal (1966: 63), který tvrdí, že rozhlasová reportáž je:

„původní rozhlasový druh, který zobrazuje formou líčení očitého svědka a zvukovým dokumentem prostředí i výpověďmi jednajících osob okamžitý průběh děje, nebo rekonstruuje tento děj ze zvukových dokumentů a z líčení pořizovaných v různých časových úsecích za bezprostřední účasti reportéra (popř. několika reportérů) s úmyslem ukázat smysl zobrazované skutečnosti i její společenský význam. Rozhlasová reportáž je druh, který nejdokonaleji – protože komplexně – využívá specifických možností, které dal modernímu novináři vynález radiofonie. Spojuje pohotovost vystupňovanou až k bezprostřednímu okamžitému sdělení se schopností doplňovat slovo vjemem událostí.“

A konečně dle Maršíka (1999: 24) by rozhlasová reportáž měla vypadat takto: *„Základním principem reportáže je autentické, okamžité, přesné, věcné očitě svědectví reportéra, který pozoruje určité dění (zpravidla časově ohraničené) a své poznání bezprostředně sděluje prostřednictvím popisu a vypravování posluchačům, kteří se tak stávají spoluúčastníky události. K vysvětlení probíhajícího děje využívá rozhovorů s dalšími přítomnými osobami a také dokumentárního zvukového zachycení prostředí – zvukový obraz, který dokresluje jeho popis. Z mnohotvárné skutečnosti, jež ho obklopuje, se zaměřuje jen na podstatné rysy, hledá jejich souvislosti, hodnotí je a sděluje své stanovisko.“* V této definici jasně rozeznáme prvky zpravodajské (autentické, okamžité, přesné a věcné svědectví reportéra) i publicistické (hodnocení souvislostí a sdělování stanoviska). Prostřednictvím této definice se pomalu dostáváme k důležitosti osoby reportéra. A abychom mohli teoreticky postihnout, co rozhlasová reportáž je, jak se tvoří a co její tvorba obnáší, měli bychom nejprve vzít v úvahu práci reportéra, který je vyslán na určité místo. Jeho konkrétní náplň práce popisuje Jiří Hraše (2003a: 2) takto:

„V reportáži by měl redaktor působit jako reportér, měl by nás seznámit s tím, kde je, proč tam je a co tam vidí.“

Ačkoli uvedené definice byly posbírány od různých autorů z různých období, některé prvky jsou si velmi podobné. Vyplývá z nich, že reportáž stojí na ději, zvukové kulise a reportérově komentáři, který eventuálně mohou doplňovat další osoby.

2.3. Formy rozhlasové reportáže

Reportáž lze dnes považovat za jednu ze základních forem rozhlasové tvorby. Její druhy se liší rozsahem, záběrem a akcentovanými prostředky sdělení. Prostor, který reportér určí pro vymezení reportáže, může posluchače ději jak přiblížit, tak vzdálit. Zvolený čas udává posluchačovu orientaci v novosti, dějovosti, dynamičnosti (Hraše – Punčochář 2006: 27).

Vyjdeme-li z porovnání času pořízení a času odvysílání rozhlasové reportáže, pak ji v zásadě rozdělíme na reportáž živou a reportáž ze záznamu. Živá reportáž se většinou z nějakého důvodu nedá dopředu natočit, jedná se například o reportáže

ze sportovního utkání nebo významného shromáždění² (Lavičková 2006: 54). Vzhledem k průběhu reportovaného děje může jít o reportáž komplexní, tedy takovou, která zachycuje celý průběh děje. Z ní pak dále můžeme odvodit reportážní sestřih, tedy krátký výtah z komplexní reportáže, který se někdy nazývá též reportážní zkratka, a konečně reportážní vstup, což je odvysílání části komplexní reportáže (Hraše 2003a: 2).

Komplexní (ucelená) reportáž pokrývá časově ohraničené dění nejen časově, ale i dějově. Takový charakter má například reportáž o sportovním utkání. Reportážní zkratka je zkrácenou verzí komplexní reportáže a zachycuje sestřihané úseky ucelené reportáže³. V nejzákladnější podobě se jedná například o reportážní zprávu (Maršík 1999: 25). Nemusí vždy jít o doslovné krácení, ale může jít i o záměrné natočení několika momentů či charakteristických záběrů, které dohromady dají požadovaný reportážní obraz. Důležitá je přitom role ruchů v pozadí, tedy celková zvuková kulisa. Reportážní zpráva je potom krátká informace z místa události. Má pouze několik vět, je tedy třeba zvážit každé slovo a vyhnout se náhodným a zbytečným formulacím. Reportážní zpráva sděluje, co se právě odehrálo, eventuálně jaká je změna v očekávání, případně co události předcházelo. Nestojí v seriálové řadě a nespolehá se na předpoklad kontextu⁴ (Hraše – Punčochář 2006: 28-31).

Reportážní vstupy⁵ poskytují dílčí pohledy na průběh události, umožňují zachytit stav v různých časových intervalech (Maršík 1999: 25). Obvykle jsou vysílány v sérii, spojuje je tedy časová a příčinná souvislost (Hraše – Punčochář 2006: 29).

Koncipovaná reportáž je postavena na autentickém materiálu. Zpravidla má umělecký nebo publicistický záběr a velmi se blíží pásmu (Maršík 1999: 25).

² Taková je například reportáž o příjezdu Edvarda Beneše z exilu v roce 1945 na Hlavní nádraží nebo Lauferova sportovní reportáž (Hraše – Punčochář 2006: 27).

³ Pohřeb T. G. Masaryka dne 21. září 1937 trval devět hodin. Původní reportáž sledující průvod od hradního nádvoří po Wilsonovo nádraží měla celých šest hodin. Radiojournal ji pro účely zahraničního vysílání zkrátil na pouhé tři hodiny (Hraše – Punčochář 2006: 28).

⁴ Klasickou reportážní zprávou je například sportovní informace z místa zápasu v největší stručnosti charakterizující okamžitý stav, bezprostředně předcházející vývoj a prognózu dalšího dění (Hraše – Punčochář 2006: 30).

⁵ Příspěvkem takového typu jsou například série lokálních zpráv o povodňovém ohrožení, o průběhu voleb nebo z průběhu parlamentního jednání. Dalším příkladem mohou být i krátké informační sondy ze sportovních zápasů (Hraše – Punčochář 2006: 29).

V reportážní pásma⁶ se může proměnit především podle předem připraveného plánu a skladby. Reportážní pásma dostává konečnou podobu díky dodatečnému komentáři redaktora ze studia. Může se vyvinout i z původní reportážní zkratky nebo již zmiňované koncipované reportáže (Hraše – Punčochář 2006: 29).

Podobu reportážního pásma má časosběrná reportáž. Jedná se o materiál nasbíraný v průběhu časového období. Výsledný příspěvek obsahuje jak výchozí otázku, tak výslednou pointu. Při vytváření časosběrné reportáže je třeba si dopředu celý produkt naplánovat, a to s velkým časovým předstihem. Je taky možné pracovat s archivními daty a začít tak od bodu, který se odehrál někdy dříve v minulosti a my tudíž v současnosti stojíme již u jejího výsledku (Hraše – Punčochář 2006: 31).

Hraná (rekonstruovaná) reportáž je od předchozích typů zcela odlišná. Zobrazuje fiktivní útvar (srov. Hraše – Punčochář 2006: 31) připravený ve studiu⁷. Zvukové prostředí je stylizované pro potřeby reportáže. Tento útvar se uplatňuje v pořadech s didaktickým zaměřením (Maršík 1999: 25).

Rozhlasovou reportáž dále můžeme dělit podle charakteristiky jejího obsahu. Tímto členěním získáme reportáž událostní, která předpokládá, že reportér je v daný čas na místě události. Dalším typem je reportáž problémová, která sdělení obohacuje o doplňující informace, perspektivy, porovnání apod. Vedle nich existuje ještě reportáž poznávací nebo též vzdělávací, která směřuje k objasnění určitého problému a seznamuje tak posluchače s pro něho dosud neznámým prostředím nebo technologií (Hraše – Punčochář 2006: 28).

2.4. Teoretická reportáž v rozhlasové praxi

Vzhledem k různosti pohledů na rozhlasovou žánrovou strukturu je reportáž řazena mimo zpravodajské nebo publicistické formy. Její zvláštní postavení vyplývá

⁶ Reportážní pásma vytvořila například Jarmila Lakosilová z pohřbu T. G. Masaryka a to tak, že koncipovanou reportáž a reportážní zkratku obohatila o další údaje otištěné v Lidových novinách (Hraše – Punčochář 2006: 29).

⁷ Reportáže tohoto typu se objevovaly především v začátcích rozhlasového vysílání, ale lze se s ní setkat i v šedesátých letech minulého století (Hraše – Punčochář 2006: 31).

z těsného sepětí a propojení jak se zpravodajstvím, tak současně s publicistikou. Obsahuje v sobě prvky obojího⁸ (Maršík 1997: 42-43).

Představme si, že máme za úkol natočit živou hodinovou reportáž. Povede se nám to jen s jedním reportérem? Nikoliv. Reportérka Českého rozhlasu Světlana Lavičková (2006: 54) píše, že mozek reportéra v akci pracuje daleko rychleji, neboť musí neustále hledat nová slova a barvitá vyjádření. Takto je schopen pracovat zhruba tři až pět minut, poté jej musí vystřídat kolega. V souvislosti s tím se v poslední době ujaly takzvané reportážní vstupy. Redakce nemusí vysílat tolik reportérů na jedno místo. Stačí jeden, který se vždy v kratším příspěvku – zhruba v již zmiňovaných tři až pětiminutových spotech – přihlásí a reportuje. Stejně tomu je v případě dlouhého časového úseku, který je součástí živého vysílání – například pořady Českého rozhlasu Dobré jitro nebo Host do domu.

Pojďme se ještě podívat na lexikální stavbu reportáže. Stylistická výstavba souvětí, věty i jejich části mají přesně danou kompozici (Grygar 1961: 150-151). Věty by měly být krátké, jasné a výstižné. Z reportérova slovníku by měla zmizet slova jako vidět, podívat se apod., protože posluchač nic vidět nemůže (Lavičková 2006: 55).

Reportér by měl používat především hovorový jazyk. U účinkujícího lze tolerovat nespisovnou češtinu, eventuálně může mít i vadu řeči (Lavičková 2006: 55), pokud se s tímto reportér dobře popere a podá posluchači uchopitelnou formou.

2.5. Reportáž v tisku a v rozhlase

Reportáž v rozhlase vznikla jako svébytný rozhlasový žánr. Využívá specifika rozhlasu a snaží se je co nejefektivněji uplatnit. Prvním z nich je schopnost informovat posluchače co nejrychleji, tedy nejlépe v době, kdy se děj odehrává. Druhým specifikem je umožnění posluchači vyvolat takovou představu o ději, jako by události sám přihlížel (Běhal 1997: 18).

Reportáž ale není původním rozhlasovým žánrem, přestože patří mezi nejstarší metody rozhlasové tvorby. V tisku se objevila zhruba v polovině 19. století (Maršík 1997: 41). Pro reportáž v tisku je stěžejní její zpravodajská hodnota. Dokumentární výpověď o určité události musí být pohotová a přesná (Grygar 1961: 52). Požadavek

⁸ Tak například ve zpravodajství se uplatňuje v podobě reportážní zprávy, v publicistice zase ve formě reportážních rozhovorů. Formu reportáže mohou mít i další žánry jako pásmo, komentář nebo fejeton (Maršík 1997: 43).

aktuality a pohotovosti poněkud smetl původní význam reportáže. Podle Grygara (1961: 98) se celá situace zvrtila v honbu za senzacemi. Reportéři se tak ze všech sil předháněli, kdo dříve připraví určitý materiál.

Rozdíl mezi reportáží v tisku a v rozhlase je v jejím časovém uchopení. Zatímco v tisku jde o dodatečné vyličení děje písemnou formou, v rozhlase se reportér snaží o bezprostřední a okamžité předávání průběhu události⁹ (Maršík 1997: 44).

Reportáž v rozhlase operuje na principu *hic et nunc*, tedy *tady a teď*. Její autor má na přetlumočení děje jen velmi málo času a neustále bojuje s během události, který se nezastaví a nepočká, až než se reportér vzpamatuje a dokončí myšlenku. Naproti tomu reportéři tištěných médií mají na napsání výrazně více času. Mohou si tedy celou strukturu důkladněji promyslet a zaměřit se na užití barvitých výrazů a větných konstrukcí (Maršík 1999: 25). Rozhlasový reportér by tedy měl oplývat bohatou slovní zásobou, která mu pomůže v boji s časem. Zároveň při práci nesmí zapomenout, že posluchač nevidí a neslyší to, co on sám. Při líčení děje (Maršík 1999: 25) nesmí odvádět od ústředního tématu. Veškerá slova, která slouží k dokreslení děje, by měla být užita uvážlivě – úsporně a zkratkovitě.

2.6. Role reportéra

Rozhlasová reportáž je dílem částečně subjektivním, což je dáno osobou reportéra, který jako autor příspěvku vstupuje mezi zprostředkovanou událost, které dodá názor, specifické poznání a prožití vlastní reality, a posluchače (Maršík 1999: 24). Bez reportéra se posluchač ztratí ve změti zvuků a ruchů, neví, kdo k němu mluví a proč, a ztratí smysl celého příspěvku. (Hraš – Punčochář 2006: 32).

Zpracování kvalitního reportážního příspěvku je velmi náročné a klade na autora velký důraz. Reportér (Lavičková 2006: 53) by tedy měl být nejen pohotový, vždy připravený a rétoricky zdatný. Měl by zároveň disponovat velkou slovní zásobou, pozorovacími schopnostmi, postřehem a fantazií. Jeho vyjadřování by nemělo být strohé, aby se posluchač nezačal nudit. Pro reportáž je tedy typický i autorův osobní přístup. Na situaci lze nahlížet i tak (Grygar 1961: 57-58), že zatímco v běžné zprávě je osobnost redaktora skryta, během reportáže nabývá významu. Redaktor se snaží o jistou uměleckou typizaci, která posouvá reportážní útvar blíže k beletrii.

⁹ V případě, že se jedná o živou reportáž.

Samotný reportér se na natáčení musí dobře připravit. Před samotným natáčením si musí vyhledat všechny dostupné prameny. Místo, na které přijede, musí dobře vypočítat. Je třeba zmínit například to, jak dlouho tu stojí budovy, o kterých se zmiňují, kde se tady vzaly a proč jsou pozoruhodné (Lavičková 2006: 54-55).

V některých případech se reportér může nechat zastoupit odborníkem, je ale třeba zvolit problematiku znalou osobu¹⁰, která je schopna roli reportéra plně nahradit a podat skutečně reportérsky kvalitní sdělení (Hraše – Punčochář 2006: 28).

2.6.1. Výběr tématu

V případě živé reportáže je reportérovi téma zpravidla přiděleno. Událost sama o sobě je natolik významná, že se s reportáží počítá automaticky. Při reportážích točených (Lavičková 2006: 54) nejsou místo ani druh akce přiděleny. Reportér si ho může zvolit sám. Místo i téma musí reportáž unést, musí být evidentní, že je možné z prostředí kvalitní reportáž natočit. Je přitom zřejmé (Grygar 1961: 79), že autor vybírá pouze reálná a skutečná data, která dále nesmí jakkoli upravovat, obměňovat nebo subjektivně osvětlovat.

Téma musí být poutavé a zajímavé, musí udržet posluchačovu pozornost po celou dobu. V prostředí musí být dostatek zvuků, aby i člověk, který nevidí to, co reportér, si dokázal situaci dobře vybavit (Lavičková 2006: 54). Výběr tématu těsně souvisí s reportovaným dějem, do kterého reportér vybírá jen nejpodstatnější momenty, popřípadě vytváří děj úplně nový (Hraše – Punčochář 2006: 32).

2.6.2. Kompozice a střih

Reportáž může být různě dlouhá. Od několika málo minut až po celou hodinu (Lavičková 2006: 54). Její formální a výrazová specifika mají jediný cíl – co nejpoutavěji a nejjasněji sdělit daný obsah (Grygar 1961: 148). Obrovskou roli při výstavbě reportáže hraje kompozice. Nezáleží přitom na typu média, protože malý prostor mají reportéři v tisku a v rozhlasu stejně jako v televizi. Je tedy třeba zvolit vhodné pořadí a uspořádání faktů, které musí být zároveň přehledné a pochopitelné

¹⁰ Tímto způsobem natočil například reportér Tomáš Sedláček reportáž z pařížského hřbitova Péro Lachaise, kterou výrazným a kultivovaným projevem vedla paní Kunderová, původní brněnská hlasatelka Hrabánková (Hraše – Punčochář 2006: 28).

i na první poslech, přečtení, zhlédnutí apod. Grygar (1961: 150) dále píše, že kompozice se projevuje v tematické oblasti, v ději, v rozložení postav apod.

Těžko si představit reportáž s dopředu podrobně napsaným scénářem, kterého se budeme stůj co stůj držet bez ohledu na to, co se bude dít, nebo kdo bude mluvit. Hrubá kostra pořadu je v pořádku, ovšem definitivní podoby nabyde celá reportáž až na místě vlivem prostředí a atmosféry (Lavičková 2006: 55).

Kompozici reportáže ovlivňuje i to, má-li spíše informativní charakter, jde-li se o obecné zachycení jevu, osobnosti apod. Rozvíjí se buď chronologicky od začátku do konce, nebo opačně. Může například začít u nejnapínavějšího momentu a může mít řadu odboček a vysvětlivek. Vždy ale dohromady vytváří poutavý příběh (Grygar 1961: 155).

Rozhlasová reportáž závisí na finálním střihu. Ten dokáže dodat celému příspěvku na tempu, zrychlí rytmus a navodí svižnější spád událostí. Hluchá místa je možno zcela vypustit, naopak lze přidat doplňkové zvuky jako ozvěnu, motor auta, kroky, hukot řeky apod. Vždy je lepší použít reálnou kulisu natočenou při reportáži, než si vybírat zvuky z archivu, které mohou působit nepřírozně až rušivě (Lavičková 2006: 55). Jak uvádí Hraše a Punčochář (2003: 32) listování v knize může posluchači znít stejně jako lyžařský sjezd na zmrzlém sněhu. Dokumentární zvuk vytržený z kontextu ztrácí sdílnost. Na druhé straně příliš hlasitý autentický hluk v pozadí brání ve srozumitelnosti mluveného slova.

Střih¹¹ zabere hodně času a v žádném případě by neměl být slyšet. Reportér by se měl vyvarovat i takzvaných „lupanců“. Posluchač by neměl poznat, kdy a za jakých okolností byl střih proveden. Přitom je třeba si uvědomit, že musíme točit v takové kulise, která se také dá stříhat. Finální hrubý materiál se bude stříhat nejen podle slov, ale i podle kulisy¹² (Lavičková 2006: 55). Reportáž by za každých okolností měla plynule ubíhat, proto se často nevyplatí „čistit“ ji úplně dokonale. Působí potom sterilně a nepřírozně (Lavičková 2006: 55).

¹¹ Střihu a práci střihače se budeme věnovat podrobněji v poslední kapitole.

¹² Zejména v případě hlasité hudby na pozadí se vyplatí jít delší příspěvek natáčet jinam (Lavičková 2006: 55).

2.6.3. Význam reportáže v rozhlasovém programu

Na význam reportáže v rozhlasovém programu lze nahlížet dvěma způsoby. Zaprvé jde o metodu rozhlasové žurnalistické tvorby, která se používá v příspěvcích publicistiky, tedy například reportážní rozhovor, pásmo, komentář nebo fejeton. Zadruhé může reportáž vystupovat jako samostatný žánr, který je dílem zpravodajský a dílem publicistický. Zpravodajskou část pokrývají dokumentární fakta, kdežto v publicistické najdeme prvky uměleckých obrazů popisované události (Maršík 1999: 24). Umělecká reportáž musí zobrazovat umělecký obraz skutečnosti a její účel musí mít trvalejší platnost, než vyžaduje potřeba denního tisku (Grygar 1961: 52). Dokonce i rozhlasové inscenace operovaly v první polovině osmdesátých let s pojmem reportážní a dokumentární hra. Ne zcela adekvátně se označovaly jako hry faktu, přičemž právě reportážní charakter měl posunout inscenace blíže faktickým jevům (Štěrbová 1995: 116).

Reportáž je polyfunkčním nebo takzvaně syntetickým žánrem. Plní totiž více funkcí s ohledem na informační, rozborové a dokumentární prvky (Maršík 1999: 24). Rozhlasová reportáž má tedy vedle zobrazovací funkce funkci výkladovou a analytickou (Hraše – Punčochář 2006: 32).

Rozhlasová reportáž má za sebou téměř devadesátiletou historii. Dnes tento žánr ukazuje ústup od velkých reportáží spíše k menšímu rozsahu, a pokud to lze, nahrazuje se často jinými, příbuznými žánry jako je například interview nebo výpověď, z těch se ale výrazně vytrácejí popisné prvky a osoba reportéra. Reportáži nejbliže je reportážní pásmo (Hraše – Punčochář 2006: 27). Z vlastní zkušenosti vím, že pro dnešního reportéra je mnohem snazší vytvořit takzvanou montáž než reportáž, protože celkově zabere méně času a nevyžaduje takové úsilí jako běžná reportáž. Montáž nevyžaduje takové prvky autenticity, dějovosti a osobnosti reportéra. Jak už název napovídá, jde spíše o slepený záznam určité události, který sice má dějovou složku, ta je ale zcela v rukou redaktora, který svou prací posouvá děj odněkud někam. Montáže se uplatňují i ve zpravodajství.

Bohatá a komplikovaná historie rozhlasové reportáže často vede ke svazování projevu reportérů. Dlouhá léta se po nich chtěly takové příspěvky, které odpovídaly jedině pravdě. Obava z vyjádření vlastního názoru a totalitní reminiscence může bránit autenticitě reportáže. Je tomu tak jednoduše proto, že reportér místo aby svým emocemi nabitým projevem uvedl posluchače do děje události, zůstane jen u strohého popisu (Hraše – Punčochář 2006: 32-33).

3. Historické formování rozhlasové reportáže

3.1. Počátky rozhlasové reportáže

Rozhlasové vysílání se na území Československé první republiky objevilo ve dvacátých letech dvacátého století. Mladý stát (Maršík 2003: 14) musel tehdy překonávat řadu závažných problémů. Neustále a dynamicky se rozvíjel, ačkoli společnost byla poměrně stabilizovaná. Obnova válkou zdevastované země napomohla vymanit Československo z vlastnictví zahraničního, především německého a rakouského kapitálu. Velký rozvoj zaznamenal elektrotechnický průmysl. Elektrifikace země byla důležitým hybným mechanismem pro vznik rozhlasového vysílání. První továrny na elektrotechnické zařízení měly ovšem zahraniční kapitál, patenty a licence. Stejně jako Radioslavia, akciová společnost pro telegrafii a telefonii bez drátu v Praze, která od roku 1922 pomocí zahraniční licence (hlavně francouzské) vyráběla rozhlasové přijímače.

Rozhlasový program dával ve svých počátcích přednost především hudbě, a tak dlouho nebylo patrné, jakou funkci ponese ve vysílání mluvené slovo. Když už se v rozhlase mluvilo, šlo o pohádky, recitace a něco málo přednášek. Od roku 1923 se například zprávy vysílaly několikrát za den (Patzaková 1935: 47). Počet koncesionářů tehdy neustále rostl. Čím více koncesionářů, tím více zaplacených poplatků. Rozhlas tedy v této době potřeboval nejen zvýšit počet nových odběratelů, ale zároveň udržet ty stávající. Zařazení reportáže do programového spektra Radiojournalu tedy znamenalo zařadit něco výjimečného. Dát posluchačům najevo, že někde se odehrává zajímavá událost a oni mohou být díky rozhlasovému mikrofonu přítomni. A tak se i stalo. Programový šéf Miloš Čtrnáctý (Maršík 2003: 45) tehdy zařadil reportáž do vysílání z důvodu jeho obohacení o nové programové formy.

Původně se tedy reportáž zabývala výjimečnými událostmi. Takovými rozumíme například katastrofy a přírodní pohromy, vraždy, atentáty apod. (Grygar 1961: 98). Muselo zkrátka jít o něco neobvyklého, o něco, co se neopakovalo každý den. Když se zadíváme do archivu rozhlasového vysílání, zjistíme, že tyto události zdaleka nemusely být negativního charakteru. Mezi první nejčastěji zobrazované události patřily sportovní akce, projevy státníků a další významné události týkající se života lidí v první republice.

Přenosy operních nebo koncertních představení tedy příležitostně nahradil příspěvek s názvem reportáž, ačkoli nešlo stále o žánr rozhlasové reportáže tak, jak jsem ji popsala

v teoretické části práce. Především proto, že tehdejšímu přenosu chyběl reportér, který by posluchače prováděl dějem. Chyběla i odborná osoba, která by reportéra doplnila. Stále šlo o zachycení zvukového přenosu nějaké konkrétní události bez jakéhokoli doplňujícího výkladu. Posluchači tak měli možnost vyslechnout například projevy státníků, politiků a dalších významných osobností (Maršík 2003: 59-60).

3.2. Meziválečná tvorba

3.2.1. Rozhlasové reportáže první republiky

V době vzniku první rozhlasové reportáže byly možnosti přenosu zvuku jen velmi omezené. Hlasatel nebo reportér byl připoután k jedinému nepohyblivému mikrofonu. Za první rozhlasovou reportáž je považován přenos z boxerského zápasu Franka Rose a Rockiho Knighta. Utkání se konalo 2. srpna 1924. Boxerský odborník Jiří Hojer se tehdy přímo z místa telefonicky hlásil hlasateli Adolfu Dobrovolnému, který opakoval jeho slova do mikrofonu. Tak byla odvysílána první reportáž. Bez přenosové techniky, dorozumívací linky a dokonce i bez profesionálního reportéra (Votavová 1993: 12).

Tomuto přenosu se někdy říká „první evropský pokus o sportovní reportáž“. Samotný průběh reportáže byl poměrně složitý. Rozhlasový mikrofon tehdy vážil celých 10 kilogramů a technici ho museli vozit na vozíku. Celá akce se ale setkala s obrovským úspěchem. Lidé si mohli vysílání poslechnout i na Václavském náměstí u velkého reproduktoru, který byl určen k veřejnému poslechu (Maršík 2003: 45, 613).

Byl to tento sportovní přenos, který rozhlasu otevřel nové možnosti. Zprostředkoval posluchačům vzdálený děj, kterému sami nemohli být přítomni, a stal se tak posluchačsky velmi atraktivní. Podíváme-li se na tabulku udávající počet koncesionářů, zjistíme, že zatímco v roce 1924 měl rozhlas 1 564 předplatitelů, v roce 1925 došlo k téměř dramatickému nárůstu na 14 542 koncesionářů. Můžeme tedy tvrdit (Maršík 2003: 45), že „telefonická reportáž“, jak se tomuto přenosu někdy říká, získala tehdejšímu Radiojournalu nejen věhlas, ale především nové koncesionáře, a tím také nový příjem. Rozvinout se mohla i technika a podmínky provozování rozhlasového ateliéru na pražských Vinohradech.

Další příležitost zviditelnit se a získat nové koncesionáře se Radiojournalu naskytl poměrně záhy. Jak píše Maršík (2003: 62) na konci června a začátku července 1926 se v Praze konal VIII. Všesokolský slet. Vedení Radiojournalu rozhodlo, že sletové události se budou posluchačům přenášet jak v přípravném období, tak ve všech sletových dnech. Šlo o technicky a organizačně velmi náročný počín. Hlavním přenosům předcházelo několik zkoušek.

Počet koncesionářů Československého rozhlasu v letech 1923-1934

Zdroj: Ješutová a kol. 2003: 613 (vlastní zpracování)

Rok	Počet koncesionářů celkem
1923	47
1924	1 564
1925	14 542
1926	174 137
1927	220 649
1928	238 341
1929	267 962
1930	315 241
1931	384 513
1932	472 187
1933	573 109
1934	693 694

Rozhlas už měl s přímými přenosy dobré zkušenosti, přesto nikdy nevysílal z tak rozsáhlé plochy. Rozmístění mikrofonů na stadionu muselo být důmyslné například s ohledem na zachycení hudby. K tomu byl použit zvláštní sloup vzdálený 30 metrů od středu hudebního pavilonu. Všechny spoje poté vedly do kontrolní místnosti, kde u okna seděl hlasatel František Havel a reportoval, co mu síly stačily. Posluchači později ocenili nejen mluvené slovo, ale i zvukomalebnou atmosféru sletové hudby, zvuk trubky z náčelnického můstku, potlesk obecnstva na stadionu nebo například „šum paží“, který byl v rozhlasových přijímačích také slyšet (Votavová 1993: 21-22).

Při této příležitosti se vůbec poprvé dostává ke slovu hlasatel-reportér, který nečte z předpřipraveného papíru. Bez větší přípravy na základě vlastního emocionálního

prožitku improvizovaně tlumočí posluchačům, co sám vidí a zažívá. Sděluje nejen své dojmy, ale i postřehy a hodnocení. VIII. Vsesokolský slet tedy bývá považován za zrod svébytného rozhlasového publicistického žánru – rozhlasové reportáže (Maršík 2003: 63).

Po sletových reportážích se v červenci 1926 reportovalo dětí z pietních slavností na Olšanských hřbitovech jako vzpomínka na sedmdesáté výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. V září pak byly podobně přenášeny slavnosti kladení základního kamene hasičského domu na Vinohradech (Patzaková 1935: 110). Ještě v září roku 1926 se Radiojournalu povedl první mezinárodní přenos z paláce Společnosti národů v Ženevě. Posluchačům byl tehdy zprostředkován projev Edvarda Beneše, tehdejšího ministra zahraničních věcí (Maršík 2003: 64).

Někteří odborníci za první opravdovou českou rozhlasovou reportáž považují jinou sportovní událost. Jde o fotbalový přenos mezi pražskou Slávií a Maďarskem. Zápas ze 3. října 1926 živě komentoval Josef Laufer, který se ale k mikrofonu dostal pouhou náhodou. Původní hlasatel totiž toho dne nebyl k dispozici. Údajně pro vysokou trému. Šlo o první rozhlasovou sportovní reportáž na celém našem kontinentě (Horský 1988: 44).

Byly to právě sportovní reportáže, které si během dvacátých let získaly zvláštní místo ve vysílání, a to především díky popularitě¹³ reportéra Josefa Laufera¹⁴. Po prvním utkání z pražské Letné vysílal rozhlas pravidelně každou neděli reportáž z nějakého zápasu. Bez nadsázky lze říci, že nedělní odpoledne se tak stala nejživější

¹³ Josef Laufer měl obrovský posluchačský ohlas. Do studia Radiojournalu brzy začaly chodit nadšené dopisy posluchačů (Pallauš 1931: 49-50): „*Vážený pane redaktore, dovolte nám oznámiti, že během tohoto týdne naše sportovní veřejnost měla dosud dva největší svátky v roce. Byly to oba mezinárodní zápasy, které hrálo mužstvo Slávie a které jste nám přiblížil. Jest to na vesnici ve Škochovicích p. Lužec n. Cidlinou u Nového Bydžova, kde sportovní veřejnosti je mnoho, ale sledovati zápasy takového ohromného významu nemáme nikdy příležitosti, natož abychom je viděli... ..nejen u nás, ale všechny okolní obce nemohou se dočkati předání takovýchto zápasů. Rádia jsou obležena a o jiném se nemluví než o sportovních přenosech v Ženevě...s úctou K. V., ředitel v. v., Moravany.*“

¹⁴ Josef Laufer se tedy k reportážnímu mikrofonu bez jakékoli předchozí přípravy. Znal dobře hráče, ale o komentování neměl sebemenší tušení. A tak začal přivítáním a sestavami týmů. Od vedení dostal pokyn, aby „mluvil furt“. Toto základní pravidlo se pro práci rozhlasového reportéra vžilo i do budoucna. Laufer tedy popisoval, co vidí a co se na hřišti dělo. Problém nastal, když se na hřišti chvílemi nedělo nic. I s takovými pauzami si ale Laufer dokázal poradit. Mluvil o počasí, o dešti a jak se k němu staví Pražáci, o lidech a jejich vlastnostech. Zkrátka „mluvil furt“ (Kohout – Kanta 2011).

částí programu. A ačkoli Laufer nikdy nebyl rozhlasovým zaměstnancem a vlastně „jen“ zaskakoval, rozhlasové sportovní zpravodajství si bez jeho jména lze jen těžko představit. Uměl do detailu popsat, co se na hřišti v průběhu fotbalu (a později i hokeje) dělo. Měl rozsáhlé znalosti a disponoval vynikajícím postřehem (Votavová 1993: 20-21). Díky Lauferovým reportážím získává Radiojournal zvláštní druh posluchačské obce. Jeho reportáže vynikají odbornými znalostmi a sportovním temperamentem. Nepřímo tak učí širokou veřejnost odbornému i kritickému sledování hry, odbornou sportovní terminologii i přísná herní pravidla (Patzaková 1935: 197). Jak o mnoho let později říká v rozhlasovém vysílání Radiožurnálu Tomáš Kohout (2011): „*Sportovní reportéři klidně okomentují cokoliv i dění na tramvajové zastávce a snad to nebude znít neskromně, udělají to lépe než jiní.*“

Díky Josefu Lauferovi se Radiojournal stal průkopníkem evropské rozhlasové sportovní reportáže, která svým způsobem ovlivnila i další (nesportovní) reportáže. Rozhlas stále hledal vyjadřovací prostředky, které by vysílací program ozvláštnily. První průkopnické pokusy rozhlasové reportáže byly do velké míry závislé na technických možnostech Radiojournalu. Proto se po přelomové události v říjnu 1926 sportovní reportáže na nějaký čas odmlčely a Radiojournal se vrátil k vyzkoušeným a osvědčeným přímým přenosům, které byly součástí uměleckého, ale i zpravodajského a publicistického programu¹⁵. Přesto posluchači určitou dávku sportovních reportáží vyžadovali, jejich masivní nárůst měl ale teprve přijít (Maršík 2003: 66-67).

Dne 8. května 1927 se vysílalo tenisové utkání Československa s Řeckem v soutěži o pohár Davis Cup, 12. června přišel na řadu závod primátorských osmiveslic, 17. července poté lehkooatletické závody z hřiště fotbalové Slávie. Poněkud zvláštní reportáž se odvysílala 26. června při zatmění slunce. Rozhlas tehdy potřeboval zjistit vliv zatmění na kvalitu přijímaného zvuku (Patzaková 1935: 161, 164).

V červenci 1927 rozhlas přenášel ještě jednu významnou sportovní událost. II. dělnická olympiáda byla posluchačům zprostředkována v několika fázích. Reportér komentoval start štafety, veřejné cvičení i slavnostní průvod. Díky této události se výrazně zlepšily technické možnosti Radiojournalu, které umožnily pokračování tolik oblíbených sportovních reportáží (Maršík 2003: 67). Jak píše Patzaková (1935: 161):

¹⁵ Zejména v nedělním programu nahradily sportovní reportáže přenosy různých promenádních koncertů z Lucerny, dále v létě například Ludvíkovy kapely ze Slovanského ostrova nebo vojenské kapely ze Stromovky (Patzaková 1935: 161).

„Rozhlas pokouší se uvádět nové sporty, žádný z nich však nedosáhl významu a životnosti jedné fotbalové reportáže.“

Už 21. srpna 1927 se k velkému nadšení všech posluchačů reportér z Letenského hřiště opět ozval. Tento rok byl navíc bohatý na mimořádné sportovní události. Konal se tu například zápas Slávie s maďarským mužstvem Újpest o mistrovství Evropy a o pohár ministerského předsedy Antonína Švehly. Následovaly zápasy Československa s Rakouskem a Itálií. Kromě fotbalu vysílal Radiojournal i tenisová utkání, lehkou atletiku nebo závody veslic (Patzaková 1935: 196).

„Zápasy, které stupňují napětí od neděle k neděli,“ jak píše Patzaková (1935: 196) následovalo vysílání prvního fotbalového zápasu ze zahraničí. Utkání Československa s Jugoslávií ze Záhřeba se hlásilo jak srbochorvatsky, tak česky. A tak je Radiojournal první stanicí, která zavádí přenosy mezinárodních podniků. Daleko dříve než Anglie, která tradičně zastávala mezi evropskými stanicemi vedoucí a především iniciativní místo.

3.2.2. Experimenty nových programových druhů

Umění přenosu sportovní události se brzy využilo i v politickém a společenském životě. Například se vysílaly reportáže ze zemědělských slavností v květnu 1928 nebo na přelomu června a července z velkých legionářských vzpomínkových oslav, kde se svým projevem vystoupil T. G. Masaryk. Rozhlas byl dále přítomen u sjezdu slovanských hasičů, odhalení pomníku prezidenta Wilsona v Praze v červenci 1928, u slavnostního odhalení pomníku F. L. Riegrovi v Semilech a dále například u kladení základního kamene ke stavbě Jiráskova divadla a muzea v Hronově (Patzaková 1935: 198, 200). Některé tyto reportáže byly doplněny tematickým přenosem ze studia. Například již zmiňovaná reportáž o legionářích byla doplněna koncertem skladeb a recitací básní z legionářského prostředí (Maršík 2003: 68).

Sportovní reportáže nebyly oblíbené u všech obyvatel. Obávaly se jich hlavně sportovní kluby. Mohly totiž výrazně snížit počet návštěvníků na stadionech a tím i finanční zisky oddílů. A tak jejich pořadatelé přestávali reportáže povolovat. Radiojournal reagoval maximálně vstřícně. Reportáže až do posledního okamžiku utajoval, neinformoval o jejich přípravě ani v programovém věstníku. V programovém

vysílání se upoutávka na sportovní reportáž objevila teprve pár minut před zahájením zápasu. Spory se sportovními kluby přesto zašly tak daleko, že některá významná utkání nesměla být vysílána vůbec. Proto se nikdy neuskutečnila reportáž ze zápasu mezi Spartou a Slávií v dubnu 1929. U posluchačů tento výpadek doznal značných protestů. Radiojournal se tuto mezeru snažil vyplnit sportovními událostmi ze zahraničí: v květnu 1929 ze švýcarského Lausanne, v srpnu 1929 z Vídně (Patzaková 1935: 253-255).

Rozhlasový program se na přelomu dvacátých a třicátých let dělil na tři části. První část představovaly zprávy ryze informativního charakteru. Zprávy mohou být denní, domácí, zahraniční, burzovní a povětrnostní. Obstarávala je Československá tisková kancelář. Druhou část představovaly pro nás stěžejní aktuality v podobě radioreportáží. Jejich námětem byly zpravidla schůze, manifestační projevy, slety a kulturní události. Vůbec nejoblíbenější byly sportovní příspěvky. Poslední příspěvky byly hudební přenosy různých žánrů, ať už vážné, zábavné nebo lidové. Do poslední kategorie patřily i vlastní programy rozhlasového typu (Masarykův slovník naučný 1932: 244).

Radiojournal se reportážemi z významných společenských akcí vědomě přihlásil k demokratické tradici první republiky. Propagoval tak myšlenku pluralitního státu, humanitní a demokratické myšlenky. Napomáhal tak meziválečnému Československu propagovat jak vnitřní, tak zahraniční politiku (Maršík 2003: 68-69).

3.3. Třicátá léta v rozhlase

První polovina třicátých let v Československu byla doprovázena hospodářskou krizí, která zde trvala déle než jinde v Evropě. Zvýšil se počet nezaměstnaných a klesla výroba. První republika ale bojovala i s dalšími závažnými sociálními, národnostními i mezinárodními problémy. Do popředí se dostala problematika menšin. Republika tak zápolila s Němci na jedné a Slováky na druhé straně. Ačkoli můžeme Československo v tomto období považovat za moderní stát, nevyhnul se stávkám, organizovaným politickým akcím ze strany opozice a masovým protestům, které musely být násilně potlačovány. Ke slovu se dostaly odbory. A konečně v roce 1935 vlivem zdravotních komplikací abdikoval čtyřikrát znovuzvolený prezident Tomáš Garrigue Masaryk (Hraše 2003b: 94).

Přesto se ve třicátých letech výrazně rozvíjelo jak vzdělávání, tak kultura. Československo mělo 15 vysokých škol, stále populárnější byl film a běžnou součástí

domácností se staly gramofonové desky. Ani Radiojournal nebyl pozadu. Rozhlasové vysílání se šířilo co do rozsahu po republice, tak do obsahového složení (Hraše 2003b: 94-95).

Rozhlasovým posluchačům se v této době dostává doslova smršť reportáží ze slavnostních, sportovních i aktuálně zpravodajských událostí. Všechny ty sjezdy a zápasy přinášejí nejvzdálenější nové věci a dávají lidem bezprostředně poznat to, o čem se dříve se značným zpožděním dočítali v novinách. Zájezdy reportérů za hranice se také stávají samozřejmou událostí. Rozhlas tak překonává nejen obrovskou vzdálenost, ale i odlišnou řeč, prostředí a lidi. Jeho posluchači doslova putují po Evropě nebo dokonce po Americe ze dne na den tak, jak tomu dosud nebylo u žádného jiného média. Svět se přibližuje a zmenšuje. Evropa se spřáteluje díky rozhlasu. Dokonce i Mezinárodní unie rozhlasová podporuje rozhlasovou reportáž pro její dorozumivací a sblížovací funkci mezi národy (Patzaková 1935: 370, 454).

Od roku 1930 se v rozhlasovém programu střídají reportáže slavnostní a zpravodajské. Lidem je díky tomu zprostředkována slavnost výročí ústavy nebo slavnost prohlášení míru Československého červeného kříže o Velikonocích 1930. Dalo by se říci, že tato reportáž na počátku třicátých let patřila už mezi povinné mírové reportáže, které Radiojournal vysílal. Reportáže v tento rok doprovázejí i prezidenta T. G. Masaryka na cestě po Moravě a Slezsku. Významná je například reportáž z jeho příjezdu do Frýdku dne 5. července 1930. Vzápětí se přenášejí reportáže z oslav výročí úmrtí Jana Husa ze Staroměstského náměstí. V neposlední řadě se mikrofon dostává například k odhalení busty slovenského básníka Hviezdoslava z Pantheonu Národního muzea (Patzaková 1930: 365-366).

Mezi aktuální zpravodajské události patřilo například zahájení Komenského vyšší školy lidové z Brna nebo odevzdávání standarty osmého jezdeckého pluku ze Staroměstského náměstí v Praze, dále zahájení takzvaného Živnostenského dne, sjezd elektrotechnického svazu nebo dokonce zahájení kriminalistického kongresu. Rozhlas vysílal i sjezd Pippichovy sokolské župy v Hlinsku nebo slavnosti mládeže v Praze (Patzaková 1935: 366).

Popularita Josefa Laufera¹⁶ trvala i ve třicátých letech. Sportovní reportáže se ale oproti dvacátým létům rozšířily například o koňské dostihy, plavecké závody,

¹⁶ Sám Josef Laufer se považoval za hlasatele nebo speakera. Termín reportér se vžil až později. Rozhlasové reportáží se tehdy říkalo rozhlasový popis (Hraše 2003b: 120).

vodní polo nebo dokonce mezinárodní automobilový závod. Ani příznivci fotbalových reportáží nepřišli zkrátka. Radiojournalu se totiž podařilo získat zápas Sparty s mužstvem Bohemians na hřišti ve Vršovicích, který byl tehdy očekáván s velkým napětím. Vysílány byly i mezinárodní zápasy. Laufer ke svým posluchačům promluvil z Antverp, Berlína nebo Lipska (Patzaková 1935: 369-370). Jak v roce 1935 (195-196) píše o reportáži naše první rozhlasová historička A. Patzaková: „*Na jaře a v létě jsou to vedle slavností a sjezdů především sportovní zápasy, které vodí své posluchače po nejrozmanitějších místech státu, nyní dokonce i za hranice.*“

Radiojournal cítil potřebu programové aktualizace a rozšíření¹⁷. Stanice v Praze se tedy pokoušela aktivně vyhledávat zajímavá témata¹⁸, brněnské vysílání se snažilo témata spíše zajímavě podat. A tak zatímco Praha v roce 1930 vysílala rekonstrukci historické bitvy z bojiště u Lipan, Brno se ozývalo ze dna Macochy, z archeologického naleziště ve Věstonicích a nakonec z výše plachtícího větroně (Hraše 2003b: 122).

Brno přineslo ve třicátých letech rozhlasu reportáž takzvaně *technickou*. Technicky složitý a reportérsky náročný formát reportáže měl posluchačům přinést informace z oblasti práce a všedního života. Jeho tvůrci ředitel A. Slavík, hlasatel E. Cenek a technik inženýr Hradenský měli za úkol posbírat informace z prostředí a organizace československého průmyslu. Na řadu se jako první dostala brněnská přádelna a tkalcovna, následovala reportáž z oslavanské elektrárny. V pozadí nezůstaly ani práce hornické z dolu Kukla¹⁹ nebo reportáže z tábora mladých skautů (Patzaková 1935: 366).

Ostrava podle vzoru brněnského vysílání²⁰ v roce 1931 taktéž vysílá z dolu a Praha tak zůstává pozadu. Byla to brněnská stanice, která ve třicátých letech hýřila nápady, a tím podněcovala rozvoj technologií. Přenášet zvuk z těžko dostupných míst

¹⁷ Zajímavé byly v této době také reportáže takzvaně krajinské, i když dneska bychom spíše použili slovo regionální. Nicméně rozhlas už v roce 1930 vysílá zahájení krajinské výstavy z Hradce Králové, koncert dělnického radioklubu z Plzně nebo zahájení orientačního sjezdu z Karlových Varů. Z Hranic se pak ozývalo slavnostní jmenování absolventů vojenské akademie poručíky (Patzaková 1935: 366).

¹⁸ Mezi takto zajímavá témata patřil vzácný archeologický nález doktora Josefa Schránila - jezdce s koněm objevil v Čelákovcích, dále beseda s cestovateli E. St. Vrázem a F. X. Svobodou, nebo rozhovory se známými spisovateli (Patzaková 1935: 369).

¹⁹ Tyto reportáže měly každá 55 minut. Připravit se na ně vyžadovalo desítky hodin práce (Patzaková 1935: 366).

²⁰ Ke slovu se v brněnském rozhlasu dostává i reportér a hudební režisér Dalibor Chalupa. Známa je jeho reportáž s E. Cenkem z redakce a tiskárny s názvem „Tisk – osmá velmoc“. V Chalupovi rozhlas našel i odborníka na literární program (Patzaková 1935: 414).

vyžadovalo přeci jen jiný druh organizace než popis sportovních a kulturně-historických událostí, který se ozýval z pražských Vinohrad (Hraše 2003b: 122). Ve službách moravsko-ostravské stanice tehdy působil reportér F. K. Zeman, který se zcela odlišným a zajímavým způsobem pokoušel o technické reportáže. Jeho příspěvek na téma „Kde se pivo vaří“ podával posluchačům informaci o práci a výrobě piva moderního pivovaru. Při přechodech do jednotlivých místností pivovaru se ve studiu přepínalo na tematickou hudbu, která písněmi navazujícími na prastaré a proslulé pivovarské řemeslo reportáž prokládala. Dále například v reportážním pásmu z Plzně reportér Homolka spojuje minulost města s jejím tehdejší průmyslovým duchem (Patzaková 1935: 604, 628-629).

Rozhlasová reportáž od roku 1926 do roku 1932 ušla dlouhou cestu. Kromě technických pokroků šlo i o zdokonalení práce s akustickým prostorem. Částečně tomu napomohly i zdokonalené mikrofony. Příprava reportáže z obrovského prostoru už nebyla tak namáhavá, a přesto zaručovala přesnější a bohatší poslech (Patzaková 1935: 624).

Brněnské technické reportáže se začaly věnovat i dětským posluchačům. Zavádějí je například mezi drážní zaměstnance: mluví k nim inženýři, strojvůdce i topič; dále do velkoměstské plynárny, na letiště, do minulosti za pomoci vyprávění o Špilberku (Patzaková 1935: 604).

Od 26. června 1932 vysílal Radiojournal reportáže ze sokolského sletišť. Pro hlasatele tu byla vystavěna zvláštní samostatná kabina, která byla zvukotěsná. Takto oddělena od okolního prostředí fungovala jako přenosné studio, do kterého se vcházelo zvláštním schodištěm. Uzavřené studio bylo postaveno i pro orchestr. Na sletišti bylo celkem devět mikrofonů. Dva pro orchestr, dva u vstupní a výstupní brány cvičenců, kde se Radiojournal snažil zachytit autentické zvuky výkřiků a šumu cvičenců. Jeden takový mikrofón byl i uprostřed sletišť. Dva mikrofony byly v hlasatelově kabině, jeden před hlavní tribunou pro slavnostní řečníky a jeden v prezidentské lóži. Rozhlas se zúčastnil i expozic ministerstva pošt a telegrafů Sokolské výstavy na sletišti. Sletové reportáže vyplnily časový prostor v letním rozhlasovém programu. Pro rozhlasovou reportáž představoval velkou zkoušku dovednosti a pohotovosti (Patzaková 1935: 625).

Dne 3. března 1935 odvysílal rozhlas reportáž, která posluchače zavedla do knihovny prezidenta Masaryka. Tyto prostory pražského Hradu adaptoval a zvelebil slovinský architekt Josip Plečnik. Posluchači se díky reportáži dostalo plastického popisu knihovny. Slyšet zde bylo hlavně knihovníka doktora Ostrčila (Hubička 2013a).

Počet koncesionářů rostl doslova ze dne na den. V roce 1936 už rozhlas přejímal ze zahraničí řadu reportáží, ale i jiných pořadů. Jednou takovou reportáží byla i událost pohřbu anglického krále Jiřího a rozhlasem zprostředkovaný projev nového krále Eduarda VIII., který se ale vzápětí trůnu vzdal a na trůn nastoupil Jiří VI. A tak rozhlas zprostředkoval projev nového krále. V témže roce rozhlas odvysílal poselství papeže Pia XI. nebo projev profesora Piccarda z Belgie o jeho prvním letu do stratosféry (Pacovský 1993: 50-51).

V roce 1936 je stále populárnímu Josefu Lauferovi svěřena významná událost. Dne 28. října barvitě až téměř umělecky reportuje příjezd rumunského krále Carola II. do Československa. „*Povely již letí. Vše se připravuje a teď vidíme, kterak v průvodu prezidenta republiky jeho veličenstvo rumunský král Carol vyšel před Wilsonovo nádraží a usedá do otevřeného automobilu osmiválcové Prahy,*“ (Kohout 2011).

Jaro roku 1938 už bylo poněkud neklidné, a to vzhledem k nacistickým požadavkům na československá pohraniční území. Vojska se pohybují těsně u našich hranic. Mluví se o válce. V této atmosféře je v Praze připravován X. Vsesokolský slet. Má být jakousi národní manifestací před nastupujícím fašismem. Sokolské pochody provázejí hesla jako: „Ve sjednocení je síla“ a „Věrní zůstaneme“ (Český rozhlas 2013a).

Ve vysílání takzvaného školského rozhlasu byl tehdy natočen unikátní pořad. Jde o jeden z pokusů o první komponovaný dokumentární pořad, který na první poslech vypadá jako reportáž. Atmosféra a autentické zvuky Prahy ale jasně naznačují, že šlo o promyšlené a místy inscenované, předem natočené reportážní záběry. Slyšet v nich můžeme tehdy mladého Františka Filipovského (Český rozhlas 2013a).

Vedle Františka Filipovského se během sletových scén ke slovu dostává i nám už dobře známý František Kocourek. Brilantní reportáž bez jediného zaváhání nebo zaškobrtnutí se vysílala 21. března 1938. (Černý 2013a). Kocourek tu upozorňuje na významné české osobnosti a českou historii, která má lidem pomoci v těžkých dobách jara 1938.

O několik dní později vysílá Radiojournal reportáž Václava Růta z česko-budějovických tužkáren. Reportér propagoval rozhlasový dokument, který posluchače něčemu naučí, v našem případě složitý proces výroby něčeho zdánlivě tak obyčejného jako je tužka (Černý 2013b). Reportáž ukazuje vzrůstající zájem o poctivé české podniky a české zboží.

3.4. Rozhlasová reportáž za Protektorátu

Dne 15. března 1939 kolem šesté hodiny ranní překročily motorizované jednotky německého Wehrmachtu hranice zbytku území někdejšího Česko-Slovenska. Okupace Čech a Moravy byla doprovázena řadou populistických akcí a hesel o tom, že Německo dá lidem chléb a práci. A aby nezůstalo jen u slov, vydávalo se na některých místech Protektorátu nejchudším lidem teplé jídlo. Rozhlas musel takové akce popularizovat. Na jedno výdejní místo byl poslán Josef Cincibus. Jeho reportáž je provedena sice profesionálně, ale jeho hlas je nezúčastněný a nálada špatná (Janečková 2013a).

Se vznikem Protektorátu Čechy a Morava bylo okamžitě zastaveno krátkovlnné vysílání do zahraničí. Oddělením Slovenska se hustota koncesionářů na počet obyvatel výrazně zvýšila, Radiojournal se tak dostal na 12. místo v žebříčku evropských vysílatelů. Celé vysílání bylo pečlivě cenzurováno. Okupační zásahy využívaly i mechanického omezování, tedy například byla stanovena maximální doba 45 minut na jeden slovesný pořad. A tak se vynalézaví čeští programoví pracovníci přeorientovali na krátké stopáže (Hrdlička 2003: 148, 150). Německá správa převzala mělnickou, brněnskou a ostravskou vysílačku²¹. Rychle pronikala i do další struktury českého rozhlasového vysílání. Povinností hlasatelů bylo ohlásit všechny pořady nejprve v němčině, a poté teprve v češtině. Velká část vysílání byla dostupná pouze v němčině (Janečková 2013b). Pro rozhlasové hry byly vybírány alespoň upomínky na méně závadná období z české historie, nebo taková, která tematiku české země a lidu nějakým způsobem rozvíjela²². Co nebylo možno říci slovy, doháněli pracovníci hudbou (Hrdlička 2003: 150).

Následující část historického formování rozhlasové reportáže vychází především z příspěvků a snímků protektorátního rozhlasu. Jestli úkoly rozhlasových reportérů někdy nebyly snadné, tak v této době byly doslova nadlidské. S nacistickou mocí v zádech a nepřiliš šťastnou vidinou před sebou, často komentovali události, které k českému národu opravdu neměly blízko. Ti šťastnější se věnovali obecným

²¹ Mělník se stal říšskoněmeckým vysílačem s názvem Říšský vysílač Čechy. Brno a stanice v Moravské Ostravě přebíraly ze začátku program z vratislavské stanice. Později směli vysílat z poloviny český program. Stanice Moravská Ostrava byla poté vrácena plně českému programu. Krátkovlnná stanice v Poděbradech vysílala od prvních dnů okupace průměrně tři hodiny v noci. Jednalo se převážně o zpravodajství ČTK nebo hudební program (Hrdlička 2003: 153).

²² Například se jednalo o opožděné uložení ostatků K. H. Máchy na vyšehradském hřbitově v květnu 1939. Statečný reportérský výkon tu předvedl Franta Kocourek (Hrdlička 2003: 150).

a apolitickým tématům, jako například v již zmíněné reportáži z tužkáren. Služby významných a populárních rozhlasových reportérů Protektorátu Čechy a Morava si nacistický režim vypůjčil k šíření vlastní propagandy. Mezi reportéry, kteří jsou spojeni s protektorátním vysíláním, patří kromě Franty Kocourka Josef Cincibus²³, Alfréd Technik a samozřejmě i další – nesmíme zapomenout, že v rozhlasu za Protektorátu hovořili i němečtí reportéři. A konečně je třeba zmínit, že některé dochované nahrávky nedisponují příliš dobrou kvalitou. Jejich vypovídající hodnota je ale nesmírně velká.

Vedoucím oddělení reportáží byl už od roku 1938 již zmiňovaný Josef Cincibus. V Radiojournalu působil od roku 1935 nejprve jako hlasatel, poté jako tajemník slovesného programu a občasný reportér (Hubička 2011). Kdybychom chtěli sečíst všechny Cincibusovy reportáže, dostali bychom se k opravdu vysokému číslu. Není proto v našich silách je tu všechny vyjmenovat. Podrobněji se budeme věnovat těm zajímavějším a kontroverznějším.

Dobově významné jsou reportáže z korunovace anglického krále Jiřího VI., ze slavnostního předání hrobu J. A. Komenského v Naardenu, nebo z pohřbu prezidenta Masaryka. S postupem času se Cincibus vypracoval na vedoucího takzvaného „oddělení časovosti“, které za Protektorátu sloužilo aktualitám. S touto funkcí Cincibus „zdědil“ i jinou, tentokrát více ošidnou. V roce 1942 byl totiž zástupcem říšského vedoucího programu Horsta Pabela. A z téhož důvodu musel v úloze komentátora popisovat velké množství nepříjemných, choulostivých a obtížných událostí. Za všechny jmenujme pohřeb Reinharda Heydricha²⁴ (Hubička 2011).

3.4.1. V předvečer druhé světové války

V prvním období Protektorátu se Němci spokojili s personálními změnami v rozhlase. Vyměnění byli hlavně ti pracovníci, kteří zastávali nějakou z vedoucích pozic. Cenzura pečlivě sledovala texty a jejich interpretaci, přízvuk i podtext. Pomáhali jim v tom i němečtí posluchači, kteří uměli česky a upozorňovali na některé podezřelé jevy ve vysílání. Od českého posluchače se toto dalo očekávat jen velmi zřídka.

²³ Josef Cincibus byl také autorem odborných statí a teoretických úvah o rozhlasové reportáži (Hubička 2011).

²⁴ Podobně nepříjemné události musel komentovat další český profesionální reportér Alfréd Technik (viz níže).

Nebezpečné byly anonymy, které upozorňovaly na různá překnutí a nesrovnalosti (Hrdlička 2003: 153).

Jak píše Jarmila Votavová (1993:48), na počátku čtyřicátých let nahradil populárního Josefa Laufera odvážný František Kocourek²⁵. Dne 16. března 1939 dostal rozhlas příkaz zajistit přímý přenos z oficiálního vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava z Pražského hradu. František Kocourek se tohoto úkolu na žádost rozhlasu ujal. O tři dny později reportoval přehlídku nacistické branné moci na Václavském náměstí. Nacisté si ho vybrali patrně proto, že byl mezi lidmi oblíbený. Sám Kocourek chtěl vyzkoušet a ověřit, co všechno si rozhlas bude moci dovolit. Tato reportáž se brzy stala legendou (Votavová 1993: 48).

„...Je to všechno trochu jako sen. Kdo z nás, byl by si pomyslíl, že uvidíme takovou přehlídku v Praze na Václavském náměstí ještě před týdnem, ještě v neděli týden před touto nedělí...“

„Kolo dějin točí se dál. Před našima očima pochoduje armáda, k níž se upírají opravdu zraky celé Evropy a politicky interesovaného světa,“
(Archivní a programové fondy Českého rozhlasu 1939a²⁶).

Kocourek zde mistrovským způsobem ukazuje svůj despekt vůči nacistické vojenské mašinérii, která se toho dne předváděla na Václavském náměstí přímo před jeho očima. Za těchto pochmurných a zároveň absurdních okolností přidává Kocourek onu proslulou zmínku o černé vráně (Hubička 2013b).

„Dovolte, abych se zmínil o podrobnosti čistě nevojenské. Odkudsi zdaleka přiletěla nad Prahu také velká černá vrána, která se spustila a plachtila od Muzea nad letícími světlomety a odposlouchávacími přístroji německé armády dolů

²⁵ František Kocourek studoval na Univerzitě Karlově filozofii a diplomacii, část studií strávil i ve Francii a v Německu. V letech 1933 až 1940 pracoval pro Radiojournal jako externí reportér. V únoru roku 1934 poprvé ve vysílání komentoval slavnostní převzetí ostatků plukovníka Švece do památníku na Žižkově. Byl pohotový, klidný. Nejvýrazněji se ve vysílání prosadil v době ohrožení a pozdějším zániku republiky. Pomáhal připravovat politické pořady nazvané Okénka. Svými komentáři popisoval i zradu západních mocností v září 1938. Taktéž glosoval projevy Adolfa Hitlera a Benita Musolliniho (Hubička 2013b).

²⁶ Uloženo v archivu autorky.

k Můstku. Divila se asi tomu hluku, který zde slyšela, a obrazu, který viděla pod sebou,“ (Archivní a programové fondy Českého rozhlasu 1939b).

Událost samozřejmě líčili i němečtí redaktoři. Zvukový záznam je dodnes uchován na fóliích v berlínském fonoarchivu. Pro srovnání můžeme uvést kousek z této kontroverzní reportáže:

*„Zde je Volksdeutscher Sender Prag II. Nacházíme se i s naším mikrofonem na galerii Národního muzea na Václavském náměstí v Praze. Právě se dolní část Václavského náměstí zaplnila masami lidí, zpívajících nesrozumitelnou píseň, ale jak slyšíme, je to píseň prýšticí z nadšení, neboť německé oddily právě teď vstoupily na Václavské náměstí,“
(Pacovský 1993: 59).*

František Kocourek reportoval i další události spojené s obdobím protektorátu. Již dne 5. dubna 1939 to byl příjezd říšského protektora von Neuratha, dále odjezd českých dělníků na práci do Německa z Hlavního nádraží v Praze a konečně manifestace Pražanů při ukládání ostatků K. H. Máchy na Vyšehradě (Votavová 1993: 49).

3.4.2. Rozhlasová reportáž za druhé světové války

Díky Alfrédu Technikovi se rozhlasová reportáž dále vyvíjí. Cykly „Z reportérova zápisníku“ a „Z reportérova mikrofonu“ zavádí posluchače do dosud nepoznaných míst, například mezi čističe kanálů. Většinou šlo o psané a stylizované reportáže (Votavová 1993: 51).

Podle Jarmily Votavové (1993: 50): *„Postupně se nemohlo a nedalo psát o ničem, co mělo vztah k současnosti.“* A tak se válečná témata upravila na nadčasová, která byla od politické scény dostatečně vzdálená. V roce 1942 (Cincibus 1943: 51) se reportáže týkaly podobně obecných témat, jako bylo úsporné topení, kovové těsnění nebo choroby z povolání. Jiné se zase soustředily na matějskou pouť, popelářské muzeum nebo na to, jak se správně zazimuje cirkus. Reportáž od klece s dravci vystřídal přenos z papírny, filmových ateliérů, ba dokonce i z elektrické dráhy, kde reportér hovořil s průvodčími o jejich práci. Jen občas se objevila reportáž, ve které své dojmy sdělovali

dělníci nasazení na práci v Říši. Poměrně rychle ji vystřídal reportér, který komentoval výrobu fotografií na legitimace z fotografického závodu, dožínky, výlov rybníka, sběr odpadků v Praze, továrnu na léčiva, mlýn na papriku, skladiště brambor, sběrnou službu nebo výchovu učňů ve veliké továrně. Celkem se tehdy vytvořilo asi 280 reportáží za 10 měsíců.

Jak píše Bronislava Janečková (2013a), Český rozhlas byl po nástupu říšského protektora Reinharda Heydricha sloučen s německým vysíláním. Takzvaná Sendegruppe Böhmen und Mähren byla součástí říšské rozhlasové sítě. Protektorátní rozhlas tak částečně přejímal německé vysílání pro Wehrmacht. Většinu programu sice tvořily oficiální zprávy o vojenských postupech a akcích, přesto se sem tam objevilo i pár reportáží. A právě toho druhu je německá reportáž ze školy námořních dělostřelců. V Protektorátu byla odvysílána 20. února roku 1940. U této reportáže není bohužel známo jméno reportéra, ani místo, kde byla natočena. Tato informace podléhala přísnému utajení – šlo totiž o vojenský objekt.

„Válka v té době trvá už půl roku. Hitlerovy štáby dokončují plány k invazi na západ Evropy a v Severním moři a na Baltu pokračují kruté námořní boje. Němci se radují, protože začátkem roku 1940 hlásí anglické loďstvo velké ztráty. Někteří z těch, kteří poslali anglické lodě ke dnu i s posádkou, hrdě hovoří i v reportáži ze školy dělostřelců,“ (Janečková 2013b).

Reinhard Heydrich nastoupil do funkce říšského protektora 28. září 1941. Jedním z jeho programových prvků se stala reforma správy – a tím i rozhlasu. Kromě sloučení Českého rozhlasu s německým protektorátním vysíláním byl jeho kmenový kapitál postoupen Říšské rozhlasové společnosti. Tu řídilo německé ministerstvo propagandy (Hrdlička 2003: 153-154).

Charakter reportáží v tomto období dobře vystihuje následující archivní příspěvek. Byl odvysílán třetí týden v lednu 1942 a je plný protikladů. V Protektorátu Čechy a Morava byla na příkaz prezidenta Emila Háchy uspořádána sbírka. Zimní potřeby měly být pomocí leteckého mostu dopraveny vojákům Wehrmachtu, kteří v arktické zimě dobývali Moskvu. Měsíce měli zůstat v ruském obklíčení. Oficiální zprávy v protektorátním tisku řízeném nacistickou propagandou říkají, že němečtí vojáci nás chránili před hrůzami války. Bylo tedy třeba jim nějak pomoci. Reportáž Josefa Cincibuse ze sbírky pro Wehrmacht byla jednou z temnějších v dějinách

rozhlasového vysílání. Výsledek sbírky byl vnímán jako vítězství německé propagandy. Vždyť Češi vybrali přes 69 tisíc kožichů a 36 tisíc vlněných příkrývek, přes půl milionu párů ponožek, téměř 200 tisíc párů rukavic a spoustu dalších věcí (Janečková 2013c).

Ne u všech reportáží se zachovalo přesné datum vysílání. Například reportáž z tranzitního tábora ruských pracovníků v Sudetech se tehdy vysílala někdy kolem poloviny dubna 1942, ale mohlo to být i o něco dříve. Od podzimu 1941 byl Československý rozhlas součástí Říšského rozhlasu. Existovalo zde speciální oddělení na přípravu reportáží. Všechny byly pouze v německém jazyce. Dochované příspěvky pocházejí většinou z první poloviny roku 1942. Jeden z nich se jmenuje „Ruský pracovní tábor“ a je v něm patrná typická nacistická propaganda (Janečková 2013d).

V Sudetech tehdy Němci vlastnili rozsáhlý systém pracovních táborů, které měly napomáhat válčící Říši. Zejména na venkovní zemědělské práce dováželi Němci do Sudet i civilisty. Jeden speciální pracovní ruský tábor vznikl u Chomutova. Redaktor Říšského rozhlasu, který se tam vydal, dnes už není znám. Nevíme ani jméno odpovědného člověka, kterého v táboře zpovídal (Janečková 2013d).

V polovině roku 1942 zemřel na následky atentátu říšský protektor R. Heydrich. Noční přesun ostatků z nemocnice na Pražský Hrad komentoval profesionální reportér Alfréd Technik. Tento úkol nebyl vůbec lehký. Na druhou stranou jeho odmítnutí by se pravděpodobně rovnalo smrti. V reportáži je jasně slyšet balancování mezi povinně vyjádřenou úctou zemřelému a vlastním naznačeným odporem. Technik tehdy předvedl doslova ekvilibristický výkon (Hubička 2013c). Německé řádění po Heydrichově smrti ustalo až ve druhé polovině roku 1944. V rozhlase došlo k částečnému uvolnění. Například zmizely některé propagandistické a štvavé přednáškové cykly. Rozhlas také přestal oznamovat jména českých vlastenců, kteří byli odsouzeni k trestu smrti (Hrdlička 2003: 154).

V říjnu 1944 byl reportér Josef Cincibus vyslán na Slovensko. Měl zde natočit reportáž, která by negativně vykreslila slovenské povstalce. Úkolu se zhostil tak, že Němci reportáž nejprve označili za propagandu ve prospěch partyzánů, nakonec ji radikálně sestříhali a zčásti odvysílali. Cincibus si tak na sklonku války vysloužil zatčení. V březnu 1945 byl gestapem obviněn za slovenskou reportáž ze sabotáže (Hubička 2011).

Dne 23. ledna 1945 je Říšským rozhlasem v Praze vysílána velmi zvláštní reportáž. Alfréd Technik provádí posluchače po výstavním pavilonu Myslbek v Praze s názvem „Bolševismus nikdy“. Jeho hlas je velmi nezúčastněný. Hlavní náplní výstavy je totiž

protisovětská propaganda, a Německo je tu vykresleno jako zachránce Evropské civilizace. Z hlasu Alfréda Technika má posluchač pocit, že agituje spíše proti nacistickému režimu. Nesmíme ale zapomenout, že reportáž byla odvysílána v lednu 1945 – tedy ještě nějakou dobu tu měl být Protektorát a válka. Výstavu uspořádala protektorátní organizace, která vznikla v roce 1944, takzvaná česká liga proti bolševismu. V této době nacistické protisovětské kampani ne každý věří. Jednak z principiálního odporu vůči Říši, jednak pro tehdejší sympatie k Sovětskému svazu a jednak proto, že lidé nemohli tušit, co přijde. S mnohaletým odstupem vytváří tato reportáž obrovský paradox dějin českého státu (Černý 2013c).

Dne 9. května 1945 v 8:00 hodin se lidé z rozhlasového vysílání poprvé dozvěděli o příchodu Rudé armády do Prahy. Reportér Alfréd Technik byl ukrytý v jednom z reportážních vozů a posluchačům tehdy již svobodného vysílání sděloval své dojmy. Tehdy se natáčelo celý den. Řidičem přenosového vozu a zároveň technik byl tehdy Karel Forejt. Jeho stříbrná tatra měla posuvnou střechu, aby měl reportér dobrý přehled o dění. Na konci dramatického průjezdu Prahou měla tatra několik děr po výstřelech. Další Technikovou téměř legendární reportáží bylo vítání prezidenta Edvarda Beneše, který se na konci května 1945 vracel z londýnského exilu na Pražský hrad (Tamchyna 2000).

3.5. Rozhlasová reportáž po druhé světové válce

Krátce po květnovém osvobození se v rozhlasovém éteru ozývá reportér Miloslav Disman. Sám rodák z Bělé pod Bezdězem s osobním zaujetím a silnými emocemi reportuje první poválečné vztyčení československé vlajky na věži Bezdězu. Zároveň hovoří s lidmi o jejich zážitcích z osvobození a z květnové revoluce (Černý 2013d).

Po válce děkuje generál Ludvík Svoboda Anglii za pomoc v boji proti Německu. V reportážním pásmu BBC je o pár dní později, dne 21. srpna 1945, vítáno 1500 československých letců, kteří se vrací domů ze západu. Reportáž popisuje velkolepou oslavnou přehlídku na Staroměstském náměstí.

„A znovu a dojemně se rozjásalo to veliké shromáždění zde.

Mávají letcům na pozdrav, těm letcům, kteří tolikrát, tolikrát nasadili své životy za naši svobodu! Za naše osvobození!

Těm, kteří bojovali po dlouhá léta nad Atlantikem v mlhách Anglie, nad Francií a nad Německem. Těm letcům, kteří teď přicházejí k čestné tribuně...“

(Archivní a programové fondy Českého rozhlasu 1945²⁷).

Po válce vystoupili všichni hlasatelé a reportéři jako například Josef Cincibus před své posluchače a vysvětlili jim své počínání a pocity, se kterými bojovali během okupace (Hubička 2011). První poválečné týdny se v Československém rozhlasu nesly ve jménu boje o jeho ovládnutí jednotlivými skupinami. Poválečným ředitelem byl profesor O. Matoušek, který se snažil sjednotit všechny skupiny rozhlasových pracovníků dohromady. Bylo třeba napravit škody způsobené válkou a nahradit zničené rozhlasové zařízení. Vznikala nová studia, které bylo třeba podpořit, a obnovit tak vysílání na celém území. Bylo třeba nahradit technické zařízení a záznamový materiál. Chyběli zkušení pracovníci. Úsilí zaměstnanců o obnovu trvalo až do 16. prosince 1946, kdy byla otevřena nová dvorana Československého rozhlasu (Ješutová 2003: 188).

Významnou poválečnou osobou Československého rozhlasu byl František Gel. Působil jako mimořádný zpravodaj u poválečných tribunálů z norimberského procesu. A tak od 20. listopadu 1945 do dubna 1946 dvakrát denně zprostředkoval posluchačům jednání tribunálu, která byla večer součástí Rozhlasových novin. V dubnu jej vystřídal Miroslav Oplt, který zprostředkoval procesy s protektorátní vládou a K. H. Frankem²⁸. Vyhlášení rozsudku ale Gel nezmeškal. Díky své preciznosti neodeslal předčasnou zprávu o vynesení rozsudku, a tak byl Československý rozhlas jediný, kdo správně informoval o sebevraždě H. Göringa (Ješutová 2003: 215).

Československý rozhlas začal také 19. března 1946 jako první zprostředkovávat reportáže a přímé přenosy z parlamentu. Pro reportáže se stala klíčová takzvaná dvouletka. Na první pracovní den dvouletky připravil rozhlas rozšířené Rozhlasové noviny s reportážemi z nejrůznějších pracovišť. Ty se vysílaly až do 22:30 hodin. Na jejich přípravě se podílely všechny regionální stanice (Ješutová 2003: 215).

²⁷ Uloženo v archivu autorky.

²⁸ Reportáže z přelíčení s prvním státním ministrem Protektorátu Čechy a Morava Karlem Hermannem Frankem zprostředkoval posluchačům opět Josef Cincibus, tehdy nejlepší rozhlasový reportér. Na obvinění muže, který stál za popravami mnoha Čechoslováků, čekaly miliony lidí. Zvukové záznamy ze soudní síně nejsou technicky příliš kvalitní. Jejich dokumentární hodnota je ale mimořádná (Janečková 2013e).

3.6. Rozhlasová reportáž v budovatelském Československu

3.6.1. Nástup komunistického režimu

Sotva skončilo jedno totalitní období, začalo druhé. Ještě před volbami v roce 1946 bylo sice v tisku věnováno místo i jiným politickým stranám, přesto výběr toho, co se o nich napsalo a jak, měli na starosti mladí levicově orientovaní redaktoři. V únorových dnech roku 1948 už byl rozhlas zcela v rukou KSČ. Po roce 1948 začaly v rozhlase čistky. Vyhozeni byli redaktoři, kteří buď nebyli ve straně, nebo s ní jednoznačně nesympatizovali (Pacovský 1993: 84-95).

Jediným projektem, který se v této době tak trochu vymyká, je mezinárodní rozhlasová výstava, kterou připravil zkušený rozhlasový pracovník Josef Kolář v roce 1947.

Po únorovém puči však všechny západní rozhlasové stanice svou účast odvolaly, a to na protest proti této události. Jejich bojkotem výstavy vzniklo v prostorách pavilonu nové místo. Svůj prostor totiž vyplnil pouze polský a maďarský rozhlas. Prázdnotou zela zvláště sekce, která měla být původně věnována BBC. A tak Kolář využil vlastního důvtipu a improvizace a z nouze zvolil novou a poněkud riskantní koncepci. Vytvořil studio, ve kterém se realizovalo přímé vysílání s publikem. Díky tomuto experimentu vzniklo mnohé, na co mohl rozhlas později ve svých lepších dobách zase navázat (Pacovský 1993: 96).

Dne 13. března roku 1948 komentoval reportér Josef Cincibus smuteční událost na Lánském hřbitově. Živý přenos z pohřbu Jana Masaryka jako kdyby na dlouhou dobu uzavíral naději Československého státu na demokracii „masarykovského“ typu tak, jak jsme na ni byli za první republiky zvyklí.

„...Jan Masaryk bude odpočívat v hrobě vykopaném podél hrobky Tomáše Garriquea Masaryka a paní Charlotty. Čestná vojenská stráž stojí u hrobu. A je to prostý hrob. Tak prostý a jednoduchý, jako byl život prezidenta osvoboditele i život Jana Masaryka...

*...Kdo by byl si pomyslel, že tak brzo budeme otevírat hrob,
aby v něm spočinul syn, syn Masarykův Jan,
ministr a dělník, člověk...*

*...Světla na hřbitově jsou rozsvícena,
světla u hrobu, u hrobu prezidenta osvoboditele,
i u nového hrobu pro Jana Masaryka...“*

(Archivní a programové fondy Českého rozhlasu 1948²⁹).

Rozhlasová cesta reportéra Josefa Cincibuse se definitivně uzavřela v roce 1950. V práci reportéra ve zpravodajském oddělení Československého rozhlasu nemohl po prověrkách KSČ dále pokračovat (Hubička 2011). Politická situace a nastalá kritéria byla v této době pro vysílání Československého rozhlasu a jeho reportáží naprosto klíčová. Závažná fakta bylo třeba zamlčet, mladá nastupující generace nebyla schopna se ve složitých politických poměrech vyznat. Tendence jednostranně posuzovat skutečnost vedla až ke schvalování politických procesů. Rozhlas o nich přinášel rozsáhlé zpravodajství a dlouhé reportáže (Votavová 1993: 76).

Jestliže v roce 1948 rozhlas propustil všechny, kdo nesympatizovali s KSČ, v následujících letech museli svá místa opustit i ti, kteří byli komunistickému režimu jakýmkoli způsobem nepohodlní. Prověrky trvaly až do roku 1951. A protože za takové množství výpovědí nemohla KSČ najít odpovídající náhradu z řad zkušených a přitom spolehlivých novinářů – komunistů, vsadila na mladé a nezkušené, kteří se snadno nechali ovlivnit režimem a požadavky doby (Běhal 2003: 237). Dělnická škola Československého rozhlasu vypustila v roce 1951 první absolventy desetiměsíčního kurzu. A tak se původně dělníci a nadšení členové komunistické strany, kteří za války vykonávaly různá povolání³⁰, dostali na vedoucí místa v rubrikách i v redakcích. Na novinářské povolání často duševně nestačili, a mnozí z nich se po čase vrátili k původnímu zaměstnání (Votavová 1993: 75).

V roce 1950 se náplň Rozhlasových novin trochu oživila pořadem Putující mikrofon. Dva reportéři s přenosovým vozem, řidičem a technikem projížděli republikou. Denně podávali reportáže z různých vhodných míst – závodů, vesnic i škol (Běhal 2003: 257).

²⁹ Uloženo v archivu autorky.

³⁰ Například se jednalo o řidiče dopravního podniku UNRRA, kteří jezdili přes zničené Německo do Francie a Belgie (Votavová 1993: 75).

3.6.2. Hledání nových, kvalitních reportérů

Situace padesátých let byla vlivem politických procesů dosti temná. Československý rozhlas tehdy mohl svým posluchačům přinést trochu rozptýlení v podobě zajímavých reportáží. A tak začátek padesátých let opět patřil sportu (Hubička 2013d). Jelikož televize ještě nebyla plně rozvinuta, posluchači vyžadovali sportovní přenosy na vlnách Československého rozhlasu. Populární Josef Laufer³¹ svou činnost ukončil v roce 1950, a tak se hledal nový a vhodný náhradník. V letech 1947-1951 ještě občas reportoval Otakar Procházka, který dokonce krátce vedl sportovní redakci. Ale ani on, ani další adepti v podobě E. Koukala, M. Cikána nebo J. Hory nepřechkali komunistické čistky padesátých let (Běhal 2003: 261).

Nové sportovní reportéry tedy bylo třeba najít konkurzem. Jenže stát se sportovním reportérem vyžaduje cestovat do zahraničí, a to zase povolení státní bezpečnosti a ÚV KSČ. Reportérské schopnosti a sportovní znalosti jsou odstaveny na druhou kolej (Běhal 2003: 261). A tak v červenci roku 1952 při komentování přenosu olympijských her z Helsinek využil Československý rozhlas služeb dvou redaktorů zpravodajství, kteří toho o sportu sice příliš nevěděli, ale zato měli k výjezdu do Finska platné povolení. Na rozdíl od ostatních, byť sportovních, komentátorů. Běžci Emilu Zátopkovi se 27. července podařilo zvítězit v závodě v maratónském běhu. Dění na stadionu komentovali československým posluchačům Bohuš Ujčec a Vít Mokroš. K uchu československého posluchače se komentátorova slova dostala s hodinovým zpožděním. Doba přímým přenosům nepřála. Jednoduše se to nesmělo. Současně bylo nutné jejich projevy stříhat a dále upravovat (Hubička 2013d).

Do srpna 1952 se vysílali reportáže inženýrů J. Hanzelky a M. Zikmunda. V roce 1954 bylo ustanoveno reportérské oddělení, které vedl Vladimír Brunát. Jeho denní náplní byly budovatelské informace: sjezdy a konference, zasedání orgánů KSČ a KSSS nebo prvomájové oslavy. K popisu hlavního pražského průvodu se postupně přidávaly reportáže z oblastních a krajských studií. Pojetí reportáže se tedy rok od roku rozšiřovalo a svůj díl na tom měly regionální stanice z Brna, Ostravy nebo Bratislavy. Reportéři s krátkovlnnými vysílačkami se hlásili ze seřadišť průvodů. Reportáž byla prokládána různými lyrickými poznámkami a fejetony. Většinu z nich psala Zdena Suledrová (Běhal 2003: 258-260).

³¹ Laufer ještě několik let pracoval jako redaktor ČTK a v rozhlase občas vypomáhal při sobotních a nedělních službách (Běhal 2003: 261).

Díky těmto reportážím rostla nová generace profesionálních reportérů, a to navzdory používaným frázím a oficialitám. Ti měli postupně nahradit reportéry, které komunistický režim na počátku padesátých let z rozhlasu vypověděl (Běhal 2003: 260).

V roce 1953 rozhlas konečně objevil dva schopné sportovní reportéry. Jedním z nich byl původně rozhlasový stenograf Karel Malina, druhým Stanislav Sigmund, který přišel ze sportovní redakce Mladé fronty. Jeho rychlá kadence slov posluchače doslova uchvacovala. Ve sportovní redakci pracoval dále v letech 1949-1950 také Ota Pavel. Ten se ale věnoval pouze reportáži psané. Nesmíme zapomínat na regionální sportovní reportéry – v Brně se proslavili Lev Vašíček a Miloš Zouhar, v Plzni Miloslav Holman a Miroslav Pražák, v Českých Budějovicích Vladimír Vácha, v Ostravě Luboš Tokoš a v Hradci Králové Stanislav Zářecký (Běhal 2003: 261-262).

3.6.3. Oslavné reportáže padesátých let

Po únoru 1948 se vysílání podstatně změnilo. Nabubřelé fráze a oslavné reportáže měly jedno společné: demagogickou propagandu komunistického režimu. Jazyk pomalu začal ztrácet svůj původní význam (Pacovský 1993: 96). Budovatelský styl reportáží se mohl plně projevit během největší tělovýchovné akce padesátých let. Tou byla první celostátní spartakiáda v roce 1955. Pro hlavní reportáže bylo vybudováno pracoviště s celkem deseti reportážními kabinami. Ty byly umístěny na hlavní tribuně strahovského stadionu. K dispozici bylo také studio pro rozhovory. Na vše dohlížela režie. Druhé pracoviště bylo na východní tribuně nad vstupní branou. Reportéři odtud měli výhled na stadion i na seřadiště. Třetí bylo umístěno v rohu stadionu. Právě díky spartakiádním reportážím pod vedením již zmiňovaného a zkušeného Josefa Koláře docházelo k odbornému růstu řady rozhlasových pracovníků (Běhal 2003: 262).

Tradice spartakiád navazovala na sokolské slety, ale nešlo jen o hromadné cvičení. Měla to být především masová demonstrace socialistických ideálů. Nacvičování bylo povinné. A tak se všichni mladí lidé stali součástí velkolepého komunistického divadla. Na konci býval výlet do Prahy, na který se ale povětšinou lidé těšili. Hromadná cvičení svedla dohromady spousty lidí, a tak se v březnu následujícího roku vždycky narodilo více dětí, než bylo obvyklé (Janečková 2013f).

Rozhlasoví reportéři byli v pohotovosti během celého cvičení, jak je patrné i ze zvukového záznamu vysílaného ve druhé polovině června 1955. Zvukově pokrýt

celý stadion a nasadit desítky přenosových techniků, komentátorů a reportérů bylo organizačně velmi náročné a vyžadovalo dlouhou přípravu. Reportéři se ve svých posluchačích snažili vyvolat vizuální obraz celé situace a vzletnými větami je dojímat (Janečková 2013f).

Velký význam byl v této době přikládán budovatelské tematice. Takzvaná průmyslová redakce měla za úkol informovat posluchače o rozvoji ekonomiky, a to především s využitím reportáží. Redakce měla k dispozici nejatraktivnější časy, o nichž se později říkalo, že z nich na posluchače padaly „krumpáče a lopaty“. Reportážím byla věnována nedělní odpoledne na Československém rozhlasu vždy od 16:00 do 16:30 hodin. Doslova seriál reportáží byl věnován nejčastěji velkým stavbám a projektů a nesl název „Naše vlast bude krásná a bohatá“ (Běhal 2003: 262).

Oslavným a propagandou napěchovaným reportážím se vymykala pásma Františka Gela. Napsal jich několik desítek od roku 1950 do roku 1963. Většina z nich byla odvysílána pod hlavičkou redakce vědy a techniky, a tak se jim jako zázrakem vyhnula doba cenzorů a šikanování. Některá pásma byla ve zkrácené podobě vysílána v redakci mládežnické. Od roku 1957, kdy vznikla redakce Aktualit a zajímavostí (tzv. AZET), jim byl věnován prostor v Černých hodinkách (Votavová 1993: 77).

Poněkud odvážná reportáž byla odvysílána dne 24. listopadu 1954. Šlo o operaci srdce, kde hlavním dramatickým prvkem byl jeho tlukot. Mladý reportér Přemysl Matula tu s tímto prvkem pracuje velmi zdařile a zasloužil se tak o popularizaci oboru medicíny, dále také archeologie a techniky (Běhal 2003: 268).

3.7. Rozhlasová reportáž v šedesátých letech

Od září 1959 podléhalo rozhlasové vysílání přímému řízení, vlivu a kontrole Ústředního výboru KSČ, což obnášelo i přímou kontrolu ústředního ředitele Československého rozhlasu, včetně ideologických závazků. Vliv strany se promítl i do různých konzultací a doporučení odborných redakcí s jednotlivými odděleními ÚV KSČ. Již od února 1959 byl ústředním ředitelem rozhlasu Karel Hoffmann, a to až do roku 1967, kdy jej nahradil Miloš Marko. Ten musel v roce 1968 odejít a na další dva měsíce se tak ředitelem stal Zdeněk Hejzlar (Rykl 2003: 291-292).

Šedesátá léta v rozhlase i díky technickému vývoji upřednostňovala v reportážích přirozený projev. Začátek těchto změn můžeme hledat v dětském vysílání. Dětská přirozenost souzněla s novými možnostmi, protože děti se zkrátka jinak ani chovat

neumějí. Reportéři ale museli vyvinout značné úsilí, aby se k dětem přes všechny předepsané oficiality vůbec dostali. Na návštěvu reportéra se leckde učitelé pečlivě připravovali a učili zvláště větší děti z paměti odříkat, kolik sebrali papíru a vysázeli stromků a kolik jich ještě u příležitosti nejrůznějších výročí vysází. Politické zřízení bylo k dětem a mladistvým umírněnější, přeci jen byla to generace, která se do socialismu už narodila. Jejich přirozený projev byl sice často kritický, to ale režim přičítal jejich malé životní zkušenosti (Pacovský 1993: 100-101).

Získat přirozený projev od dospělého člověka byl skutečně oříšek. Předpokládali totiž, že reportér od nich chce slyšet tytéž fráze, které sami slychávali v rozhlasu, na schůzích a školeních a četli v novinách. Dobrá rada, jak lidi zbavit funkcionářského jazyka byla jít se projít na čerstvý vzduch. Člověka to mělo rozmluvit a měl pak reportérovi sdělit svůj osobní názor. Tyto názory lidí byly v tehdejší rozhlasovém vysílání skutečně průlomové. Samotní reportéři by si určitá slova a spojení dovolit nemohli, zazněla-li však z úst dělníků nebo mládeže, cenzurou prošla (Pacovský 1993: 101).

Miláčky posluchačů se stala nová generace sportovních reportérů. Stanislav Sigmund, Karel Malina, Luděk Brábník, Karel Tejkal, Oskar Mana, Rudolf Gallo a Gabo Zelenay a první československá sportovní reportérka Mária Lukačovičová-Zavarská přispívali k pestrosti sportovních přenosů. Důležitou roli hráli také regionální sportovní komentátoři Miroslav Pražák, Stanislav Zárecký, Miloš Zouhar nebo Mirko Bohuš a Vít Mokroš. V této těžké době tuhého politického režimu se jim občas pod vlivem obecné euforie ze sportovních úspěchů československých sportovců podařilo vnést do reportáží lidský prvek a vpašovat docela malou jízlivost na adresu režimu (Rykl 2003: 295-296).

Reportáže Československého rozhlasu si v šedesátých letech musely poradit například s časovým posunem. Ačkoli dříve se rozhlas soustředil spíše na domácí, respektive kontinentální dění, nyní reportoval takřka z celého světa. A tak posluchači svého reportéra uslyšeli tu z Chile, tu z Tokia nebo Spojených států amerických. Jednou z legendárních reportáží šedesátých let se stal přenos slov zahraničního reportéra Karla Kyncla. Tou dobou byl v USA velice krátce. Reportovanou událostí byl atentát na prezidenta J. F. Kennedyho, který se udál předchozího dne v podvečer našeho času. Kyncl jako zkušený rozhlasový publicista obratně překládal československým posluchačům útržky z amerických zpráv. První den tedy trochu improvizoval nad stránkami agenturního zpravodajství. Byl patrně prvním evropským novinářem,

který o smrti prezidenta Kennedyho informoval svou redakci. Jeho reportáž se vysílala ještě 24. listopadu, kdy byl zadržen James Ruby, vrah domnělého atentátníka Lee Harvey Oswalda. Následně 25. listopadu byla vysílána reportáž z Kennedyho pohřbu, kde už Kyncl sebevědomě komentuje vysílání místního rozhlasu (Černý 2013e).

Kromě časového posunu si rozhlasová reportáž musela poradit s konkurencí v podobě televize. Její masové rozšíření, přímé přenosy a komentáře k vysílanému obrazovému materiálu ovlivnily nejen televizní, ale i rozhlasovou tvorbu, která s ní musela držet krok. První televizní reportéři byli většinou rekrutováni v rozhlasu (Perkner – Slovák 1986: 82).

V roce 1963 vrcholila mohutná podpora Kubě ze strany socialistického bloku. V čele země byl již tři roky Fidel Castro. I z Československa na Kubu odjelo mnoho odborníků, aby tam pomáhali budovat zdravotnictví, školství a základy socialistické kultury. Z této doby pocházejí reportáže, které na Kubě pořídil spisovatel, překladatel a publicista Antonín Přidal. Spojil je do pořadu s názvem „Velký malý svět“ a Československý rozhlas ho odvysílal 10. listopadu 1963 (Český rozhlas 2013b). Po profesní stránce jsou tyto reportáže zajímavé a dobře udělané, ale pochopitelně ideologicky zbarvené.

V říjnu roku 1964 se v japonském hlavním městě Tokiu konaly 18. letní olympijské hry a v reportážích Československého rozhlasu se tak o slovo opět přihlásil sport. Od olympijských her v Helsinkách uplynulo 12 let. Kromě komentátorů se změnila i rozhlasová pravidla, a proto mohl reportér Stanislav Sigmund dění na stadionu posluchačům doma v Československu komentovat přímo. Jeho úvodní slova „Volá Tokio“ měla sloužit technikům po trase Japonsko – Československo, která spojovala Sigmunda s Prahou, jako signál, že mají Sigmunda pustit do éteru. Tokijská olympiáda se konala pouhé dva dny po úspěchu československých fotbalistů v Chile, jehož dění komentoval taktéž Sigmund. Naši fotbalisté zahráli slušnou roli i v olympijském fotbalovém turnaji. Českoslovenští sportovci bodovali dále například ve sportovní gymnastice a jejich vystupování bylo co do počtu medailí velmi úspěšné (Hubička 2013e).

V roce 1966 rozhlas vysílal pořad s názvem „Týden jsme se neviděli,“ který byl určen především dětem. Jeho tvůrci tehdy pojali rádio jako hru a vyhledávali různá neobvyklá místa. 24. října 1966 se tři redaktori Jana Kudrnová, Vladimír Příkazský a Pavel Tumlíř rozhodli, že natočí historicky první reportáž přímo z hladomorny Daliborky. Kromě redaktorů se do temné hladomorny spustil také historik doktor Miloš

Pulec a tehdy teprve čtrnáctiletý kluk Václav Hudeček, který posluchačům zahrál na housle přímo z hladomorny (Český rozhlas 2013c). Další reportážní ukázka je z roku 1967. Jde o pořad Meteor, kde se posluchač dozví o Moravském krasu a propasti Macoše. Barvitý projev reportéra Vladimíra Simanova vhodně dokresluje prostředí hlubokého podzemí (Černý 2013g).

Další ukázkou z března roku 1968 představuje reportáž z volby Ludvíka Svobody prezidentem ČSSR. Reportáž se nese v oficiálním duchu a velký význam zde mají zvuky z prostředí, kde se odehrává – ať už jde o potlesk přítomných nebo státní hymnu. Reportáž je svým obsahem i stylem vyjadřování poplatná tehdejšímu režimu.

„Naší vlasti, kterou vyjádřilo Národní shromáždění vaším zvolením, stal jste se prezidentem Československé socialistické republiky. Ve vaší volbě vidí náš lid a Národní shromáždění povzbuzení pro realizaci zásad a uskutečnění cílů obrodného procesu, v jehož čele je Ústřední výbor Komunistické strany Československa...“

(Archivní a programové fondy Českého rozhlasu 1968³²).

Přelom června a července 1968 byl ve znamení zrušení cenzury tisku. Sovětské vedení to pochopitelně nekvitovalo s nadšením, neboť toto rozhodnutí vzešlo z parlamentu ČSSR. Potvrdila se tak již předtím neoficiálně nastavená pravidla. A tak proběhly dvě schůzky československých představitelů, kde se zavázali splnit dva požadavky směrem k sovětskému vedení. První setkání se uskutečnilo v Čierné nad Tisou, druhé v Bratislavě. Za úkol měla provedení změn ve státních a stranických orgánech a obnovit centrální kontrolu nad stranickým aparátem a v neposlední řadě i nad sdělovacími prostředky (Bouček – Hubička 2003: 338).

Na návrat stranické delegace z Čierné nad Tisou čekali dne 1. srpna 1968 na pražském ruzyňském letišti novináři velmi netrpělivě. Schůzku tehdy vedl nejvyšší stranický tajemník Alexandr Dubček a přítomen byl i Leonid Brežněv, který stál v čele ÚV Komunistické strany Sovětského svazu. Politické setkání bylo pro československé občany neobyčejně důležité. Sovětský svaz pozoroval renesanci v Československu už od ledna roku 1968. Jednání o téhle „kontrarevoluci“ nechtěli představitelé vést na území ani jedné ze zúčastněných stran, proto se nakonec uskutečnilo v malém městečku na hranicích. Československo chtělo Sověty přesvědčit o tom, že socialismus

³² Uloženo v archivu autorky.

u nás je naplňován. Po návratu delegace novináři první zpovídali Alexandra Dubčeka. Svědčí o tom reportáž dochovaná v archivu Českého rozhlasu (Hubička 2013f).

Rozhlas během událostí roku 1968 sehrál důležitou a vůdčí roli. V chaosu srpnového dění sloužil nejen jako informační kanál, ale také uchovával integritu a organizoval v podstatě celou společnost (Bouček – Hubička 2003: 338). V noci z 20. na 21. srpna 1968 pronikla do Československa vojska Varšavské smlouvy. Ačkoliv nočním prohlášením proběhla jen krátká informace o tom, co se děje, stačilo to, aby se občané zorientovali a mohli na vzniklou situaci reagovat. Ani narychlo zorganizovaná okupantská stanice s názvem Vltava tomu nemohla zabránit (Votavová 1993: 96-97).

„Dovolte, abych přerušil informaci, že k budově Československého rozhlasu se po Vinohradské třídě blíží tanky. Říkáme vám to proto, abyste věděli, že v případě, že přestaneme vysílat, nebo když uslyšíte na této vlně jiné hlasy než ty, které znáte, znamená to, že nadále nebude vysílat Československý rozhlas, legální orgán legální vlády,“ (Pacovský 1993: 126).

Rozhlas byl nakonec v ranních hodinách obsazen a jeho vysílání bylo na několik hodin přerušeno. Podobně jako v květnu 1945 ale rozhlasoví pracovníci věděli, že je třeba udělat maximum pro to, aby lidé zůstali informovaní. Reformovat komunistický systém se ale nepovedlo a další politický vývoj byl ve znamení diferenciaci nejen v Rozhlase (Votavová 1993: 97).

O tom, jak to vypadalo v pražských ulicích 21. srpna, svědčí reportáž redaktora Československého rozhlasu Slávy Volného. Svědectví o prvních několika hodinách okupace se vysílalo na Československém rozhlase ještě téhož dne. Poté už jen na vlnách Svobodné Evropy (Sedmidubský 2011).

3.8. Období normalizace

Proces normalizace se v Rozhlase projevil již v září 1968. Jeho intenzita se měnila napříč programovým spektrem (Bouček – Hubička 2003: 245). Jedním z úkolů Československého rozhlasu se stala propagace marxismu-leninismu. Ideologie vládnoucí strany odsuzovala demokratický socialismus, tržní koncepci hospodářství a politický pluralismus. Vysílání se nově soustředilo více na mládež, především na její

politickou výchovu. Programové fondy prošly důkladnou revizí obsahu z hlediska ideového, politického a uměleckého. Řada hodnotných snímků byla proto vyloučena z vysílání nebo úplně smazána (Ješutová – Nováková 1998: 63, 65).

Co si občané nemohli dovolit ve veřejném politickém životě, vynahradili si během sportu. Z každého sportovního vítězství nad Sovětským svazem se radovali několikanásobně více než z jakéhokoli jiného. Sport podobně jako v počátcích rozhlasové reportáže představoval pro posluchače významnou složku vysílání.

Legendární zápas Československo-Sovětský svaz na hokejovém mistrovství světa v roce 1969 komentoval Vladimír Vácha³³. Byl však nařčen z toho, že právě jeho komentář zápasu byl důvodem následných demonstrací v Praze. Hokejoví fanoušci v pražských ulicích vnímali naše vítězství jako odvetu za srpen 1968. A tak dostal Vácha na vrcholu své rozhlasové kariéry zákaz pracovat jako reportér (Janečková 2013g).

Na neděli 20. července 1969 byl ve vysílání Československého rozhlasu vyčleněn prostor na přímou reportáž z přistání amerického lunárního modulu na Měsíci. Od 20 hodin a 47 minut mohli posluchači na stanici Praha vyslechnout reportážní maraton, kterého se účastnili kromě reportérů Ivo Budíla a Jana Petránka i odborníci Rudolf Pešek, Petr Lála a Jiří Mrázek. Z vysílacích protokolů je patrné, že již ve 23:58 se první člověk dostal na povrch Měsíce. Další živá reportáž pokračovala od půlnoci až do bílého rána. Druhý den brzy ráno se mluvilo o aspektu, který později přerostl v základ konspirační teorie o tom, že Američané na Měsíci ve skutečnosti nebyli (Černý 2013f).

Od 18. listopadu roku 1970 byl do rozhlasového programu zařazen pořad, který měl uvolnit vysílání od politických témat. Žánrový obrázek se vysílal na všech stanicích Československého rozhlasu. Reportérem pořadu se stal Ota Ksandr. Pracoval jako redaktor dětského vysílání a zároveň pro děti sám tvořil. Jeden z reportážních pořadů, který byl v této době odvysílán, se jmenuje „U nás v Krkonoších“ a vyprávějí v něm i děti z Pece pod Sněžkou (Príkazský 2013).

Děni na XI. zimní olympiádě v roce 1972 v japonském Sapporu komentovali dva reportéři: Stanislav Sigmund a Gabo Zelenay. Prostřednictvím sportovních reportáží

³³ Vácha mimo jiné komentoval dějiště X. zimních olympijských her v Grenoblu, kde Československo vybojovalo zlatou medaili (Janečková 2013g).

Československého rozhlasu se posluchači radovali z další zlaté medaile (Janečková 2013g).

Zahraniční politika se v této době vyvíjela velmi svérázným způsobem. Jak píše Zdeněk Bouček a Jiří Hubička (2003: 347-348) Sovětský svaz od konce šedesátých let nestíhal v závodě ve zbrojení se Spojenými státy. Byly tedy zahájeny rozhovory o omezení strategických jaderných zbraní, takzvaná smlouva SALT. Jednání byla stvrzena Nixonovým podpisem v Moskvě v roce 1972. V roce 1975 pak došlo k podepsání Helsinského protokolu. Snahy o uvolnění byly definitivně završeny podpisem SALT II v roce 1979. Československá společnost tehdy žila tlakem, který oficiálně vyvíjela státní moc proti hudebnímu undergroundu a dále proti nevelkým skupinám umělců nebo intelektuálů.

Rozhlasová reportáž se v této době stále více stává kolektivní prací. Komplexní reportáže ze spartakiád, prvomájových průvodů atp. byly náročnější a vyžadovaly kombinaci vstupů z hlavních stanovišť a reportérů, kteří se volně pohybovali. Vstupy reportérů se často zakomponovaly do větších programových celků. Práce reportérů hodně závisela na dispečinku (Perkner – Slovák 1986: 81-82). Rozhlas v této době fungoval jako nástroj nejvyššího stranického aparátu a jak už bylo uvedeno výše, byl přímo řízen ÚV KSČ (Bouček – Hubička 2003: 357).

3.9. Na cestě k revoluci 1989

Soupeření dvou světových velmocí, válka v Afghánistánu a jednání o jaderných zbraních středního doletu: to vše ovlivňovalo zahraniční politiku počátku osmdesátých let. Zvolení Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS a především nástup mladší a racionálnější generace politiků do čela Sovětského svazu vedl k uvolněnější atmosféře v zemi. Nastalo období zvané „perestrojka“. Reforma společenského života vedla k mírnějšímu potírání opozičních projevů. Vznikaly nezávislé nonkonformní skupiny. Také se objevila řada neoficiálních tiskovin (Bouček – Hubička 2003: 349-351).

Stále populární sport si díky pořadu S mikrofonem za sportem udržoval posluchačskou základnu a nabízel přenosy z domácích i zahraničních zápasů. Pořád aktivní byli reportéři jako Stanislav Sigmund, Karel Malina, Václav Svoboda, Miloslav Holman, František Macák, Antonín Pečenka, Aleš Procházka a z těch slovenských již zmiňovaný Gabo Zelenay, dále Rudolf Gallo, Stanislav Dutka a další (Bouček –

Hubička 2003: 369). Od roku 1955 se pravidelně každých pět let konaly hromadné spartakiády. Většinou poslední dva týdny v červnu. Příspěvek z roku 1985 z vůbec poslední spartakiády začíná verši. Následuje cvičení povinně opálených vojáků v bílých trenkách. Vystoupení chlapců komentoval Stanislav Sigmund, cvičení dorostenek potom velmi poeticky Karel Malina. Do Prahy se 27. června 1985 sjela skoro celá republika. Vlaky, tramvaje i ubytování bylo zdarma. Dokonce se o týden zkrátil školní rok. Zkoušky a vystoupení vidělo skoro milion a čtvrt diváků. Cvičení žen komentovali Ilja Jenča a Mária Zavorská (Janečková 2013f).

Protože Rozhlas nemohl posluchačům nabídnout (barevný) obraz jako televize, museli se reportéři snažit dát k prostému reportážnímu popisu nějakou přidanou hodnotu. A tak byl popis Spartakiády 1985 prokládán reportážními rozhovory s autory skladeb nebo cvičenci, někdy i se samotnými diváky nebo zahraničními hosty (Perkner – Slovák 1986: 83).

Ačkoli stále fungovala silná autocenzura, kritika směrem k režimu neustále rostla. Upozorňovalo se především na neudržitelnou ekonomickou situaci v zemi. Ve druhé polovině osmdesátých let se v publicistickém vysílání začaly objevovat módní výrazy, které obsahovaly nejen stopy kritiky, ale také ukazovaly na nové myšlení, intenzifikaci, dynamiku a náročnost (Bouček – Hubička 2003: 370).

V rozhlasové reportáži se objevují jiné změny. Jak můžeme vypozerovat z již zmíněných příspěvků, jejich průměrná délka se zkracuje. Tím, že reportér může se svým dílem dále ve studiu pracovat, dochází k odstranění nadbytečných slov nebo celých vět, dění v reportáži se tak zrychluje a zintenzivňuje se projev reportéra. Dle Perknera a Slováka (1986: 83) tomu není tak, že by reportáž jako žánr byla na ústupu. Pouze dochází k posunu reportážních funkcí a jejího užití v programovém vysílání.

Dne 12. listopadu 1986 se v rozhlasovém vysílání objevila reportáž týkající se ekologického tématu. Takové reportáže nebyly v éře komunistické totality nijak běžné, protože poválečné Československo se soustředilo na těžký průmysl. Takto zatěžované životní prostředí se v rozhlasovém vysílání nepropagovalo. Ve sdělovacích prostředcích se podobné informace objevily na konci šedesátých a osmdesátých let. Redaktor Šmíd, severomoravský krajský zpravodaj Československého rozhlasu, se o povaze havárie vyjadřuje jen velmi okrajově, tedy s přihlédnutím k faktu, že v době vysílání unikalo do řeky Lučiny mnoho tun mazutu. Celá reportáž má necelé čtyři minuty. Od roku 1948 nebylo možné informovat o špatném zacházení s přírodou.

Každý, kdo by se o to pokusil, se ocital v ohrožení. V roce 1986 už byla situace poněkud uvolněná, a tak mohl redaktor Šmíd i druhý den, tedy 13. listopadu, ve své reportáži pokračovat (Černý 2013h).

3.10. Rozhlasová reportáž v listopadu 1989

Období normalizace odmítalo jakékoli změny či zpochybnění stávajícího režimu. Od srpna 1988 sílily projevy nespokojenosti ze strany občanů. A ačkoli masivně zasahovaly policejní síly, odpor občanů se potlačit nepodařilo. Při masivní vzpomínkové demonstraci studentů na Národní třídě v pátek 17. listopadu došlo ke střetu občanů s policejními složkami reprezentující totalitní režim (Běšina – Kučera dle Moravec 2003: 398). Občanská nespokojenost v dalších dnech neustále rostla. Jejím výsledkem byla změna režimu. Pondělí 20. listopadu probíhalo ve stylu masových demonstrací a stávek některých škol a divadel (Moravec 2003: 398).

Události, které započaly 17. listopadu 1989, byly nejprve v rozhlasovém vysílání zmiňovány okrajově a mnohdy jen obecně. Rozhlas vyčkával, až jak se situace vyvine dál. A dočkal se. Druhá manifestace na pražské letenské pláni se sešla už 26. listopadu. Svolalo ji tehdy nově založené Občanské fórum. Rozhlasový reportér Stanislav Benda komentoval přímý přenos z této události. Záznam trvá skoro tři hodiny, jeho zvuková kvalita bohužel není vysoká. Přesto ale věrně zachycuje atmosféru doby. Po Václavu Havlovi tu promlouvá tehdejší předsedy vlády Adamec. Shromáždění bylo zakončeno zpěvem hymny, která se v reportáži také objevuje (Hubička 2013g).

V pátek 17. listopadu a ještě několik dalších porevolučních dní platily Československý rozhlas, Československá televize a deník Rudé právo za symboly komunistické propagandy. Zvukové záznamy z manifestace se objevily pouze na zahraničních stanicích jako BBC, Hlas Ameriky nebo Svobodná Evropa. Státní sdělovací prostředky poskytovaly zkreslené informace a dávaly slovo především představitelům komunistické moci, kteří prostřednictvím médií vyzývaly občany ke klidu. A tím si především Rozhlas vysloužil demonstraci přímo před budovou na Vinohradské třídě. Dav převážně mladých lidí tu skandoval hesla jako „Rozhlas lže!“ nebo „Chceme slyšet pravdu!“ (Moravec 2003: 404-405).

Od listopadu 1989 do června 1990 nedošlo k žádné zásadní změně. Rozhlas zůstal státním sdělovacím prostředkem a byl tímto způsobem i financován. Chod Československého rozhlasu byl zajišťován podle zákona z roku 1964. Až koncem roku

1990 bylo zřejmé, že transformace Československého rozhlasu je na spadnutí (Moravec 2003: 413, 415).

Poslední reportážní ukázka v této diplomové práci je z vystoupení Miroslava Štěpána během listopadového setkání dělníků Prahy 9, který byl (jak z reportáže vyplývá) symbolem komunistické moci během revolučních dní. Na této reportáži je zajímavé její provedení. Reportérka Československého rozhlasu kombinuje Štěpánův proslov s názory zúčastněných občanů.

„Jsme tady na setkání, má tedy promluvit soudruh Štěpán a jsou tady dělníci z lokomotivky. Přišli jste proč? Chcete zaujmout svůj postoj k současné situaci.

Tak jaký máte?

Půjdeme za tou stranou, která...bude pro nás lepší...“

(Archivní a programové fondy Českého rozhlasu 1989³⁴).

4. Technologické proměny rozhlasové reportáže

Vývoj rozhlasové reportáže byl po celou dobu těsně spjat s dobou a reflektoval společenskopolitické události. Při pohledu na vznik a proměnu rozhlasové reportáže se tedy vždy musíme nejprve podívat na historické období, ke kterému se daná reportáž váže. Na názorných příkladech si ukážeme, jak reportéři reagovali na velké mezníky dějin našeho státu, ať už šlo o období protektorátu, druhé světové války, nástupu komunismu, události roku 1968, období normalizace a konečně sametovou revoluci v roce 1989.

Půjdeme-li po stopách Československého rozhlasu, zjistíme, že rozhlasové vysílání bylo s občany naší země během všech historicky obtížných momentů. Byl to rozhlas, ke kterému se lidé upínali v předvečer druhé světové války; byl to rozhlas, z jehož vysílání lidé uslyšeli vytoužený konec války; byl to rozhlas, který lidem pomohl udržet si přehled o dění během srpna 1968 a konečně byl to rozhlas, který se spolu se spolu svými posluchači rozloučil se sovětskou nadvládou v roce 1989. Do některých událostí rozhlasové vysílání zasáhlo opravdu významně a není nijak nadnesené říci, že v některých kritických momentech rozhlas doslova pomáhal psát dějiny naší země.

³⁴ Uloženo v archivu autorky.

4.1. První technické zkušenosti

Technicky obrovskou příležitostí byla reportáž z Vsesokolského sletu z Prahy v roce 1926. Žádné jiné stanice se k něčemu podobnému neodhodlaly, ale zároveň ani neměly takovou příležitost jako tehdejší Československý rozhlas (Votavová 1993: 21-22). Technickým pracovníkům přinesla tato reportáž velmi cenné zkušenosti. Aby byli schopni zachytit dynamiku probíhající události, museli použít několik mikrofonů souběžně. Zatím existovalo jen provizorní zařízení, které bylo schopno souběžného zapojení mikrofonů v různých místech. Stále ale neexistovala možnost úpravy a doplnění reportáže z jiného místa události. Mikrofony tak byly do vysílání zapojovány postupně jeden za druhým. Každý mikrofon měl přesně načasováno, kdy se z něj bude vysílat (Maršík 2003: 62).

Postupně bylo jasné, že nestačí přenášet pouze zvuky z okolního prostředí. Všechno to syčení a hučení, otevírání a zavírání dveří, zvuky motoru a další typický rachot už nestačil. Radiojournal potřeboval někoho, kdo by v takto zvukově pestré a rozmanité události mohl zprostředkovat a dešifrovat, co se momentálně na scéně odehrává. A tak se zrodila potřeba reportéra, který v posluchačích vyvolá živou představu prostředí a objasní podstatu dění (Maršík 2003: 62). Jak píše A. J. Patzaková (1935: 108, 110):

„Technická služba dokonale fungovala ve vysílací stanici, v kontrolních místnostech, v atelieru i na všech místech, kde byly mikrofony instalovány. Operatéri pražští prošli největší dosud zatěžkávací zkouškou. Také výkonnost nové stanice se dokonale osvědčila, bylo ji slyšet na vzdálenost 70 km na jednoduché krystalové přijímače, do 100 km na krystal s anténou, a tak reportáže sletových slavností, zahájené pod heslem ‚Slet na krystal‘, splnily vše, co slibovaly.“

První mezinárodní přenos ze zahraničí byl značně komplikovaný. Odehrával se v září 1926. Projev ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše se přenášel ze Ženevy do Bernu, následně do Curychu, Ulmu, Řezna a Brodu nad Lesy. Odtud do Plzně a konečně do Strašnic. Podílelo se na něm několik rozhlasových společností. Důležité je, že přenos byl úspěšný (Patzaková 1935: 110).

O zlepšení technických služeb se nezasloužili jen rozhlasoví technici a odborníci. Někdy mohli pomoci i sami posluchači. Tak jako dne 26. června 1927, kdy Radiojournal vysílal reprodukovanou hudbu během zatmění slunce. Úkolem posluchačů po celé republice bylo naslouchat kvalitě příjmu a dát pak Radiojournalu

zpětnou vazbu. Díky ní mohli rozhlasoví pracovníci odhalit souvislost mezi zatměním slunce a intenzitou příjmu. Posudků přišlo do rádia mnoho a bylo to poprvé, kdy mohli posluchači napomoci rozhlasové vědě a technice (Patzaková 1935: 164).

Technicky velmi zajímavá byla reportáž ze závodu primátorských osmiveslic na Vltavě v roce 1928. Nemohly při ní být použity telefonní linky, jako v případě jiných přenosů, a proto, aby podrobnosti závodu mohly být přesně a správně hlášeny, se Radiojournal spolehl na malou vysílačku a bambusovou tyč. Velký motorový člun byl opatřen již zmíněnou vysílačkou, která měla výkonnost několika málo wattů. Vysílala na vlně 230 m. Nad motorový člunem byla asi v pětimetrové výši na bambusové tyči zavěšena prismatická anténa. Celé zařízení se muselo nějak uzemnit, a tak tehdejší technici použili železnou konstrukci člunu. Člen VK Slávie si i s mikrofonem sedl do čela člunu. Při samotném závodu jel člun nejvyšší rychlostí za veslicemi. Hlasatel popisoval průběh jízdy do mikrofonu. Jeho slova vysílaná vysílačkou zachycoval přijímač Radiojournalu v nedalekém českém Yachtklubu, který dal pro tuto příležitost k dispozici svou telefonní linku. Tou bylo hlášení přenášeno na telefonní ústřednu, a odtud konečně do kontrolní místnosti Radiojournalu na Vinohradech. Po náležitém zesílení se odtud mohl zvuk pohodlně šířit do strašnické stanice. Výhodou tohoto technického zařízení byla nenáročná příprava. Bezdrátová cesta pomohla Radiojournalu i při dalších sportovních přenosech (Patzaková 1935: 198).

4.2. Rozvoj techniky ve třicátých letech

V říjnu 1932 došlo ke kolizi dvou přenosů, a to fotbalového utkání Československa a Jugoslávie a přímého přenosu z Národního divadla v Praze. Technický pokrok spočíval v tom, že pro záznam sportovního utkání byl použit zápis do voskové desky. Na hřišti Slávie byl umístěn mikrofon a vše vypadalo jako běžný přenos. Jen reportérova slova nesměřovala přímo k posluchačům, ale do gramofonového oddělení v Národním domě na Vinohradech. Reportáž se z voskové desky odvysílala až po přenosu z Národního divadla (Běhal dle Votavová 1993: 35).

V roce 1935 Radiojournal pořídil první elektromagnetický záznam na ocelovou pásku stroje „blattnerfon“. Délka záznamu byla už 30 minut a přechod z jednoho stroje na druhý byl snadný a plynulý. Gramofonová deska i blattnerfon ale zachycovaly

zvukový záznam natrvalo. Nedal se tedy dále upravovat nebo stříhat, jediné přetočit novým záznamem (Votavová 1993: 36).

X. Všesokolský slet měl být pro Čechy národní demonstrací, pro Radiojournal další výzvou. Rozhlasová technika je v té době ještě stále těžká a rozměrná. Aby bylo vůbec možné celý slet reportovat, musely být veliké mikrofony umístěné na stojanech. Zatím tedy nelze vzít mikrofon do ruky a nastavit jej například k ústům hovořících lidí. Je třeba ho umístit do centra dění a všichni, kdo mají posluchačům Radiojournalu co říci, musejí přijít až k mikrofonu (Český rozhlas 2013a).

Práce s rozhlasovou technikou se ve svých počátcích měnila poměrně často a trvalo nějakou dobu, než se ustálila. V souvislosti s tím, jak reportéři pokrývali nové a nové události, zaznamenávali nové problémy a nedostatky, které měla technika vyřešit.

Z prvních zkušeností se reportérům podařilo vybojovat několik technických vymožeností: možnost pořizovat a reprodukovat záznam, vracení se v záznamu a opravování chyb, možnost míchání zvuku z různých zdrojů, stříhání záznamu, pohyb redaktora či reportéra v terénu. Záznam do voskové folie bylo v dobré kvalitě možné přehrát pouze jednou. Už v roce 1935 se ale objevuje možnost záznamu zvuku na ocelový pás. Zařízení anglické firmy Marconi-Stille využívalo kotouče o průměru cca 60 centimetrů. Vešly se na něj 3 kilometry pásky s 30 minutami záznamu. Takto vytvořený záznam byl vytvořen trvalou magnetizací hmoty. Jeho velkou nevýhodou byla nemožnost nastavení a zastavení. Od roku 1938 bylo nově možné provádět optický záznam pomocí systému Phillips-Miller na filmový celuloidový pás. V roce 1938 se objevuje první magnetofon K4 německé firmy AEG (Mikuláščík 2013: 17).

Práci ve studiu i v terénu v této době ozvláštnilo používání mixážních pultů. Ty umožňovaly míchat zvuk z několika mikrofonů a gramofonů. Už v polovině třicátých let se ke slovu dostaly také vysílače malého dosahu, díky kterým se reportáže mohly přenášet i z takových míst, které by jinak byly pro rozhlasové linky nedostupné (Mikuláščík 2013: 17).

4.3. Technické možnosti čtyřicátých let

„*Rozhlasový technik* a reportér pracují společně,“ říká v roce 1942 Ing. Josef Cincibus (1943: 55) na své přednášce v Praze v kurzu uspořádaném hospodářským rozhlasem pro jeho spolupracovníky. Rozhlasové technika musí mít k dispozici každý reportér. Je mu rádcem a spoluautorem v každé reportáži. Posoudí a určuje akustické

prostředí. Posoudit akustickou situaci a poradit reportérovi není snadné a někdy trvá dlouhou dobu, než se vyzkouší jednotlivé akustické možnosti, o kterých laik nemá ani ponětí. „Zkušenému je naznačí ucho a potvrdí mikrofon.“

Reportáže se na přelomu třicátých a čtyřicátých let zaznamenávaly na zvukový pásek magnetofonu. Výhodou pásku je možnost stříhu, má už totiž charakter pásku filmového. Vystříhnout nevhodná slova či celé pasáže už tedy není nemožné. Stříh pro technika ale představuje obrovskou práci navíc. Šikovné ruce tak ale dokáží zachránit na první pohled nepodařený snímek (Cincibus 1942: 55).

Technicky velmi náročná byla i protektorátní odbojová činnost. Rozhlasoví pracovníci připravovali nejrůznější plány na vyčleňování různých zvukových záznamů z provozu. To už bylo koncem války. Na ilegálních přípravách pořadů³⁵ v prvních dnech osvobozené republiky se podílelo devadesát techniků, šest z nich nepřežilo revoluční boje (Hrdlička 2003: 153).

Z technického pohledu je zajímavé pojetí komentovaných procesů s válečnými zločinci z norimberského tribunálu. Kvůli nefungujícímu spojení bylo nutné posílat zprávy prostřednictvím anglických spojařů přes New York. Odtud teprve přicházely značně zkomolené do Prahy. František Gel ale objevil starý kabel vedoucí z Lisabonu do Vladivostoku přes Prahu a tak dokázal takřka nemožné. Všichni ostatní zpravodajové totiž posílali zprávy přes vojenskou misi (Ješutová 2003: 215).

4.4. Technický vývoj rozhlasové reportáže ve druhé polovině dvacátého století

V padesátých letech dala pohotová technika rozhlasovým reportérům do rukou přenosný magnetofon. Bez viditelných přístrojů nebo obsluhy s nimi docílil velmi přirozeného projevu. K čemu ale všechna technika byla, když politické předpisy padesátých let dovolovaly promluvit do rádia jen hrstce vyvolených. Rozhlasem se nesl funkcionářský jazyk, který chvílemi pozbýval smyslu. Spojení jako „bratrské vztahy našich sesterských organizací“ konečně v šedesátých letech nahradila liberalizace poměrů a s ní spojené plné využití nové rozhlasové techniky. Řada reportérů a redaktorů sama pomáhala tyto možnosti dále rozvíjet a posouvat (Pacovský 1993: 100).

Technicky velmi náročné bylo reportéřské pokrytí první spartakiády³⁶ a dále například přenos z olympijských her z Melbourne v roce 1956. Jak píše Běhal

³⁵ Zejména na přípravě technických zařízení a náhradních přenosových linek (Hrdlička 2003: 153).

³⁶ Viz výše.

(2003: 62) tento přenos vyžadoval dlouhé přípravy. Bylo třeba několik týdnů předem vyzkoušet příjem krátkovlnných australských vysílačů. Ty zabezpečovaly zámořské spojení s ČSR (Běhal 2003: 262).

Točit reportážní záběry nebylo v této době nijak jednoduché. Retuše byly dříve užívány k vyhlazení mluvního projevu, který pak ale působil umrtveným dojmem. Při točení reportážních záběrů bylo ovšem důležité zachytit jiné projevy než plynulou řeč bez pauz a přerázení. Důležité byly emoce v podobě váhání, uvažování a přemýšlení. Na pásce všechny tyto dojmy působily plasticky a autenticky (Branžovský 1965: 13).

Reportážní přenosová technika byla v padesátých letech těžkopádná a v mnoha ohledech nedokonalá. Požadavek na pohotovost, spolehlivost a operativnost se v používané technice odráží až v letech šedesátých, kdy měli reportéři k dispozici magnetofony dovezené ze Západu³⁷. Rozvoj reportážní přenosové techniky také přispěl k restrukturalizaci programu a jeho flexibilitě. Natáčené zvuky byly najednou osobitější a vytvářely přirozenou atmosféru. Proto se šedesátá léta považují za zlatý věk nejen reportérů, ale hlavně jejich techniky. Funkce reportéra, dramaturga, režiséra a technika se pomalu začíná spojovat do jedné osoby (Rykl 2003: 330).

Z technického pohledu je zajímavé šíření programu k posluchačům. Celostátní program Československo I byl šířený na dlouhých vlnách, od šedesátých let ale také na velmi krátkých vlnách. Program Československo II³⁸ měl být šířen také na velmi krátkých vlnách po celém území státu. Možnost přijímat vysílání na velmi krátkých vlnách byla na počátku šedesátých let omezená, protože ne všechny přijímače k tomu byly uzpůsobené. Od roku 1962 bylo k dispozici stereo vysílání. K jeho zavedení došlo ve spolupráci s televizním vysíláním. Jeho prostřednictvím byl totiž Rozhlasu poskytnut druhý reproduktor (Mikuláščík 2013: 17-18)

Často využívaným nástrojem šedesátých let (a několik následujících desetiletí) se stala stříhačka. Díky ní mohli rozhlasoví pracovníci z natočených reportáží odstranit kosmetické vady. Lidský projev se v rozhlasové střížně dostával pod drobnohled.

³⁷ Nejčastěji se jednalo o značky Uher a Nagra (Rykl 2003: 330).

³⁸ Šlo o stanici pro náročného posluchače, vysílaly se zde úzce specializované žánry (Mikuláščík 2013: 17).

Odstraňovaly se drobná přeráznutí a vycpávková slova³⁹, eventuálně příliš dlouhé pauzy (Pacovský 1993: 101).

Dějiny Československého rozhlasu ukazují, že technika vždy nesloužila pokroku a novým informacím. Často se jim snažila naopak zabránit. Jak píše Jaroslav Pacovský (1993: 134) vzrostl po roce 1968 význam a zájem o vysílání ze zahraničí. Pro československé posluchače představoval uznávaný zdroj informací o světě. Informační blokáda Sovětského svazu zasáhla všechny oblasti života, a proto se posluchači chtěli dozvědět novinky nejen politické. A tak byl v osmdesátých letech propracovaný systém rušiček, na kterém se podílelo 117 vysílačů. V roce 1987 zde pracovalo 251 pracovníků spojů a provozní náklady na rušičky činily 27,4 milionu Kčs. Intenzita rušení byla závislá na nejrůznějších diplomatických aktivitách, čili například po helsinské konferenci a v době perestrojky ztrácelo rušení na intenzitě. Jednoduše nebylo tolik potřeba a vyšlo levněji. Chvilkami bylo i úplně zrušeno. Definitivně se tak stalo 1. prosince 1988, kdy bylo dálkové rušení zcela odstraněno. Dne 16. prosince 1988 bylo zastaveno rušení na všech vysílačích v Československu. Na obnovu všech vysílacích prostředků chtěl bývalý režim v posledních letech ještě nějaké peníze uvolnit. Hovořilo se o částce 644 milionů Kčs. Tato zbytečná investice už ale nebyla provedena.

Přenášené reportáže získaly díky stereofonnímu přenosu lepší „barvu“ zvuku. Během sedmdesátých let došlo dále například ke stavbě výkonových vysílačů pro dlouhé a střední vlny. Síť velmi krátkých vln se vyvinula teprve v osmdesátých letech. Původně sloužila jako doplňková. Ke zlepšení možnosti stereofonního poslechu došlo dále v osmdesátých letech (Mikuláščík 2013: 17-18).

Od roku 1976 měli reportéři k dispozici malé a rychlé reportážní vozy. Ty měly instalované vysílačky, aby se reportér mohl kdykoli pohodlně napojit do vysílání. Konkrétně šlo o dva reportážní vozy Lada kombi, které zajišťovaly bezdrátové vysílání a jeho další přenos na velmi krátkých vlnách. Výbava reportéra ve druhé polovině sedmdesátých let tedy sestávala kromě tradičního magnetofonu značky Nagra, který

³⁹ Většina reportérů dobře ví, že první věta dotázaného je většinou nepoužitelná a je tedy třeba ji ve střížně odstranit. Lidé se potřebují vzpamatovat, rozmyslet si otázku a tak řeknou například „To je ale těžká otázka,“ nebo „To je správná otázka,“ ale po obsahové stránce se jedná o prázdné věty. Lidé se svým projevem liší úplně stejně jako otisky prstů. Mají rozdílnou slovní zásobu, temperament, intonaci a způsob myšlení. Magnetofonem lze vytvořit portrét člověka úplně stejně, jako tak děláme s fotoaparátem (Pacovský 1993: 102).

ale obsluhoval přenosový technik, kvalitní cívkové magnetofony značky Uher. Jejich předností byla možnost stereofonního záznamu. Jejich nevýhodou byla vysoká váha, a tak je později nahradily menší kazetové reportážní přístroje Sony (Bouček – Hubička 2003: 363).

V osmdesátých letech technika poněkud stagnovala. Devizové limity ze státního rozpočtu vážly a stačily sotva na udržení stávajícího vybavení. Postupně se začalo s počítačovým zpracováním dat. V této době s sebou ale neslo více komplikací než užítku. V květnu 1989 byla redaktorům zpřístupněna služba Robotron. Díky ní se mohli napojit do databáze ASNI (automatizovaný systém novinářských informací). Dalším usnadněním pak bylo napojení do databanky ČTK pomocí terminálu Siemens (Bouček – Hubička 2003: 363).

4.5. Střih

Dramatickou změnu v rozhlasové reportáži představoval střih. Původně existovaly reportáže pouze živé. Možnost záznamu a střihu neexistovala. K vytvoření poutavého příspěvku ale dříve nic takového nepotřebovali. Reportér se například mohl večer přesunout na letní louku a blýsknout se poetickým líčením krajiny (Lavičková 2006: 53).

Možnost dodatečné úpravy hrubě natočeného materiálu umožnila zhutnit informace o pozorovaném ději na relativně malou časovou plochu⁴⁰. Reportér tak obsáhl daleko více skutečnosti a děje (Lavičková 2006: 53-54).

Od počátku rozhlasového vysílání, kdy se používal analogový záznam, se pro úpravu zvuku používaly magnetické pásky. Jejich střihem došlo k úpravě analogového zvuku. Jejich princip byl velice jednoduchý. Ke spojení dvou částí došlo jejich slepením. Ke střihu muselo docházet rovnoměrně, proto byly nůžky k tomu určité napevno zabudované pod úhlem 45°. Úhel napomáhal k lepšímu propojení střihaných částí a ke zmenšení pravděpodobnosti porušení lepeného spoje. Nůžky byly umístěné

⁴⁰ Reportáže natočené před rokem 1960 byly zpravidla na pomaloběžných magnetofonech. Jejich provozní rychlost byla 76 cm za sekundu. Později se rychlost posuvu magnetického pásku snížila na 38,1 cm za sekundu. Pásky spolu s kazetami v této době nepředstavovaly příliš vysokou techniku. Přesto s jejich zpracováním měli mnozí reportéři problém a byli později stále nuceni využívat služeb techniků. V dalších letech se ale stalo samozřejmostí, že reportér je zároveň sám sobě technikem (Rykl 2003: 330).

přesně v místě přehrávací hlavy⁴¹, nebo v jejím místě bylo umístěno razítko se znakem „/“, kterým se označilo místo, kde měl být zvuk střižen. Poté stačilo jen posunout pásku na místo, kde byly umístěny nůžky (Městka 2006: 94).

Postup při střihu analogového záznamu byl poněkud složitý a zdlouhavý. Nejprve bylo třeba přibližně najít začátek střihu klasickým přehráváním. Pomocí ručního posunu pásku se našlo jeho přesné místo. Poté se provedl samotný střih⁴². Po provedení prvního střihu bylo zapotřebí najít koncové místo, kde bude střih končit, a znovu provést střih. Posledním úkolem bylo slepení pásku bez vystřiženého úseku. K tomuto účelu původně sloužilo tekuté lepidlo, později lepicí páska.

⁴¹ Přehrávací hlava bylo zařízení sloužící k přehrávání záznamu nahraného na magnetickou pásku (Městka 2006: 94).

⁴² Samotný střih závisel na typu přehrávače. Magnetofony Jansen, STM630 se dali stříhat přímo na přehrávací hlavě. U magnetofonů Studer B67, A80, A807 a A810 bylo nejprve zapotřebí označit místo střihu a poté posunout značku na úroveň nůžek (Městka 2006: 94).

5. Závěr

Rozhlasová reportáž prošla od roku 1924 velkou proměnou. Ať už po stránce společensko-politické nebo technické, rozhlasoví reportéři vždy měli k dispozici odlišné možnosti a materiální vybavení. Někteří z nich ani sami reportéry být původně nechtěli. Avšak rozhlasoví posluchači možná právě ty měli nejraději. Ať už se bavíme o Jiřím Hojerovi nebo populárním Josefu Lauferovi, začátky rozhlasové reportáže zkrátka nebyly jednoduché. Pro nás je ale důležité, že byly úspěšné. Jednoduché pravidlo „mluv furt“ (Kohout – Kanta 2011) se zkrátka vžilo do povědomí reportérů i posluchačů.

A tak se forma rozhlasové reportáže mohla vyvíjet do dalších a dalších forem a podob. Na své cestě několikrát narazila na politické uspořádání doby. Vždy ale sloužila posluchačům tak, aby si uměli představit, co se právě před mikrofonem odehrává.

Cílem této diplomové práce bylo dokázat, že rozhlasová reportáž se za více než šedesát let své existence proměnila. Mezníkem pro tuto proměnu byl rok 1989. Vývoj rozhlasové reportáže jsem popsala krůček po krůčku. Díky odborným pramenům, příspěvkům Českého rozhlasu a další literatury jsem prošla jednotlivá období a vyzdvihla, jaké události a jaký styl byl pro rozhlasovou reportáž v dané době typický. Napomoci mi v tom měly ukázky z Archivních a programových fondů Českého rozhlasu. Zvukové materiály jsou vybrány tak, aby vždy reprezentovaly určité období v rozhlasové historii. Mají čtenáři této diplomové práce ukázat, že rozhlasová reportáž se měnila nejen technologicky, ale i podle politického odrazu své doby.

Poslechnout a rozebrat všechny reportážní rozhlasové příspěvky, které se kdy v archivu Českého rozhlasu objevily, by bylo nad možnosti této diplomové práce. Proto věřím, že zde uvedené reportáže jsou názorné a mají čtenáře plynule provést vývojem žánru rozhlasové reportáže. Předkládaná publikace tedy poskytuje utříděný soubor historických faktů, díky kterým si čtenář udělá přehled o proměně rozhlasové reportáže v Čechách. Mohu tedy říci, že cíl této diplomové práce se podařilo naplnit a v úvodu stanovená hypotéza byla potvrzena.

Práce je rozdělena do tří velkých kapitol, které se dále dle potřeby dělí na menší podkapitoly. První kapitola je věnována teoretickému základu rozhlasové reportáže, který slouží lepší orientaci čtenáře v části druhé, která je věnována historii rozhlasové reportáže. Ta je nastíněna nejen s ohledem na vývoj žánru samotného, ale především s ohledem na společensko-politické uspořádání našeho státu. Poslední část se věnuje

především technologickým milníkům rozhlasové reportáže, kde tento žánr ušel od svého počátku až do roku 1989 velkou cestu.

Předkládané rozhlasové reportáže nejsou jen ukázkou samotného vývoje žánru. Poukazují také na rozdílné technické možnosti reportéra. Jinou přípravu vyžaduje reportáž, která se bude vysílat živě bez úprav, a jinou taková, se kterou se její autor blýskne teprve poté, co ji náležitě upraví ve studiu. A jak píše Josef Cincibus (1943: 55), rozhlasová reportáž je zvláštním útvarem. Ani sám reportér nemůže říci předem, jak bude vypadat. I když si celou kompozici předpřipraví dopředu, vždy se může přihodit něco, s čím se dopředu nepočítalo, a s čím bude ještě třeba se vypořádat.

Publikací nastiňujících vývoj Radiojournalu, potažmo Československého rozhlasu, je celá řada. Valná většina z nich se ale věnuje prvním dvaceti letům vysílání Radiojournalu. Málomterá se poté soustředí pouze na žánr rozhlasové reportáže. Za velmi užitečnou zde považuji knihu naší první rozhlasové historičky A. J. Patzakové, která ale bohužel končí v roce 1935. Podobně je tomu i s dalšími díly. O Josefu Lauferovi, Františku Kocourkovi nebo Jiřím Cincibusovi píše celá řada autorů, vlastně asi každý, kdo někdy přišel do styku s rozhlasovou reportáží nebo dějinami českého vysílání všeobecně. Po druhé světové válce se ale zájem o rozhlasovou reportáž vytrácí, nejdříve v odborných publikacích, poté i v samotném vysílání.

Zajímavým zdrojem odborných informací je pořad s názvem Rozhlasový rok Českého rozhlasu 3 Vltava, kde se autoři každý den roku 2013 věnovali jednomu tématu z rozhlasové historie. Nezřídka se mezi nimi objevily i rozhlasové reportáže. Osobně považuji tento zdroj za velmi cenný, protože představuje jakési okénko do zajímavostí ukrytých v archivu Českého rozhlasu.

Tato diplomová práce byla napsána s ohledem na dostupné primární prameny i sekundární literaturu. Jako první v českém prostředí popisuje proměny vybraného rozhlasového žánru za pomoci konkrétních příspěvků a materiálů. Nespolehá se tedy pouze na sekundární literaturu, ačkoli vzhledem k množství faktů, událostí, dat a jmen, bylo i té potřeba poměrně velké množství. Téma rovněž vyvolává řadu dalších otázek. Tak například, jak se vyvíjela rozhlasová reportáž po roce 1989? Jak vypadá její situace dnes? Jakou techniku potřebuje dnešní rozhlasový reportér? Odpovědi na tyto otázky mohou poskytnout další kvalifikační práce.

6. Summary

Radio reportage has made significant progress since it was first broadcasted in 1924. Considering the political, social and technological environment of the time the reporters always had different possibilities and equipment. Some of them even did not want to become a radio reporter. And maybe those were the most popular ones like Josef Laufer or Jiri Hojer. There was just one rule all of them had to obey: speak continuously (Kohout – Kanta 2011). And so the form of this genre developed into many shapes. Nevertheless, radio reportage always met the requirements of the listeners so that they could have imagined what was going on right in front of the microphone.

The goal of this thesis was to prove that this genre has undergone a long way. For more than 60 years of its existence it kept developing and changing. The milestone of this transformation was the year of 1989. I managed to describe this step by step using all kinds of different reportages. Some of them were taken from the archive of the Czech Radio, others from their webpage. There are also some pieces of history I took from books and authors. I can say I managed to fulfill this goal.

This thesis is divided into three chapters which are according to the topic further divided into smaller subchapters. In the first part there is a description considering only the theory of the genre, the second part tells the whole history and the third one summarizes the technological transformation of radio reportage.

The development of radio reportage was described using all kinds of sources. Nevertheless, it opens new chapters and give new questions one should answer. What was the development like after the Velvet Revolution in 1989? What kind of equipment does a reporter need these days? And what is more is there a genre called reportage that is still used in today's broadcasting? These questions and a lot of others opens the discussion for further study.

7. Použité zdroje

Primární prameny

Archivní a programové fondy Českého rozhlasu (1939a). Přehlídka Wehrmachtu [audio nahrávka]. AF00130/11. Český rozhlas, Praha.

Archivní a programové fondy Českého rozhlasu (1939b). Přehlídka Wehrmachtu [audio nahrávka]. AF00182/12. Český rozhlas, Praha.

Archivní a programové fondy Českého rozhlasu (1945). Návrat Československých letců [audio nahrávka]. AF04098/10. Český rozhlas, Praha.

Archivní a programové fondy Českého rozhlasu (1948). Pohřeb Jana Masaryka [audio nahrávka]. AF01083/10. Český rozhlas, Praha.

Archivní a programové fondy Českého rozhlasu (1968). Volba Ludvíka Svobody [audio nahrávka]. DF07327/2. Český rozhlas, Praha.

Archivní a programové fondy Českého rozhlasu (1989). Reportáž z vystoupení M. Štěpána [audio nahrávka]. CRA09304/3. Český rozhlas, Praha.

Sekundární prameny

Knihy, časopisy

Běhal, Rostislav (1966). Rozhlasová reportáž. In: *Sešity novináře*. Vol. 3, s. 7-69.

Běhal, R. (1997). *Vývoj české rozhlasové reportáže*. In Tuček, O. (Ed.), *Reportáž v tisku a v rozhlase*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu.

Běhal, R. (2003). Rozhlas po nástupu totality 1949-1958. In Ješutová, E. (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 235-288). Praha: Český rozhlas.

Bouček, Z. – Hubička, J. (2003). Období normalizace 1968-1989. In Ješutová, E. (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 337-396). Praha: Český rozhlas.

Branžovský, J. (1965). *Sborník rozhlasových pásem Františka Gela: 18 reportážních výprav do hlubin přírody a historie*. Praha: Československý rozhlas.

Cincibus, J. Reportáž. In Bezdiček, J. a kol. (1943). *Odborník mluví v rozhlase* (s. 50-55). Praha: Orbis.

Čábelová, Lenka (2003). *Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě 1923-1939*. Praha: Karolinum.

Grygar, Mojmir (1961). *Umění reportáže*. Praha: Československý spisovatel.

Horský, Štefan (1988). *Vidieť svet ušami*. Martin: Osveta.

Hraše, J. (2003a). Na slovíčko, pane předsedo. *Festivalový zpravodaj*, 8, 23. 9. 2003. Český rozhlas: Poděbrady.

Hraše, J., Punčochář, J. (2006). Teorie a praxe rozhlasové reportáže aneb Nesamozřejmé samozřejmosti. *Svět rozhlasu*, 7 (16), 26-34.

Hraše, J. (2003b). Profesionalizace vysílání 1930-1938. In Ješutová, E. (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 92-146). Praha: Český rozhlas.

Hrdlička, F. (2003). Rozhlas v okupaci 1939-1945. In Ješutová, E. (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 147-182). Praha: Český rozhlas.

Ješutová, E. – Nováková – J. (1998). *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Ješutová, E. (2003). Budovatelský rozhlas 1945-1948. In Ješutová, E. (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 183-234). Praha: Český rozhlas.

Lavičková, S. (2006). Rozhlasová reportáž. In Navrátil, K. (Ed.) *Čtrnáct kapitol o rozhlase*. Praha: Literární akademie.

Masarykův slovník naučný (1932). *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl VI. Praha: Československý Kompas.

Maršík, J. (1999). *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu.

Maršík, J. (1997). Teorie a praxe reportáže. In Tuček, O. (Ed.) *Reportáž v tisku a v rozhlase*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu.

Maršík, J. (2003). Průkopníci rozhlasového vysílání 1923-1925. In E. Ješutová (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 13-54). Praha: Český rozhlas.

Matula, Přemysl (1960). Rozhlasová reportáž – deficitní zboží. In *O rozhlasové reportáži*. Bratislava: Metodicko-výzkumný kabinet Československého rozhlasu.

Městka, J. (2006). Rozhlasová reportáž. In Navrátil, K (Ed.) *Čtrnáct kapitol o rozhlase*. Praha: Literární akademie.

Mikuláščík, Karel (2013). Historie rozhlasového vysílání v České republice. *Slaboproudý obzor*, 69 (3), s. 15-19.

Moravec, V. (2003). Svobodný rozhlas 1990-2003. In Ješutová, E. (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 397-484). Praha: Český rozhlas.

Pacovský, J. (1993). *Na vlnách rozhlasu*. Praha: Český rozhlas.

Pallauš, J. A. (1931): Haló, zde redaktor Laufer. In Pacovský, Jaroslav (1993): *Na vlnách rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, s. 49-50.

Patzaková, A. J. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935.

Perkner, S. – Sovák, L. (1986). *Teorie a praxe rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Novinář.

Rykl, M. (2003). Renesance rozhlasu 1959-1968. In Ješutová E. (Ed.), *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* (s. 289-335). Praha: Český rozhlas.

Štěrbová, A. (1995). *Rozhlasová inscenace*. Olomouc: Vydavatelství univerzity Palackého.

Votavová, J. (1993). *Stručný nástin historie Českého rozhlasu*. Praha: Studijní a výzkumné oddělení Českého rozhlasu.

Internetové zdroje

Černý, T. (2013a). O sletových scénách - 1938. *Český rozhlas* [online]. 21. 3. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/o-sletovych-scenach-1938--1190236

Černý, T. (2013b). Dr. Václav Růt - reportáž z tužkáren - 1938. *Český rozhlas* [online]. 22. 4. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/dr-vaclav-rut-reportaz-z-tuzkaren-1938--1202966

Černý, T. (2013c). Výstava v Myslbece „Bolševismus nikdy“ – 1945. *Český rozhlas* [online]. 23. 1. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/vystava-v-myslbece-bolsevismus-nikdy-1945--1165690

Černý, T. (2013d). Reportáž ze vztyčení vlajky na Bezdězu - 1945. *Český rozhlas* [online]. 13. 5. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/reportaz-ze-vztyceni-vlajky-na-bezdezu-1945--1211940

Černý, T. (2003e). Reportáže Karla Kynclů o smrti J. F. Kennedyho – 1963. *Český rozhlas* [online]. 213. 11. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/reportaze-karla-kyncla-o-smrti-jfkennedyho-1963--1284350

Černý, T. (2003f). Přistání amerických astronautů na Měsíci – 1969. *Český rozhlas* [online]. 21. 7. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/pristani-americkyh-astronautu-na-mesici-1969--1237477

Černý, T. (2013g). Meteor - pořad věnovaný Moravskému krasu a propasti Macocha - 1979. *Český rozhlas* [online]. 28. 6. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/meteor-porad-venovany-moravskemu-krasu-a-propasti-macocha-1979--1230966

Černý, T. (2013h). Ekologická havárie na řece Lučině - 1986. *Český rozhlas* [online]. 12. 11. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/ekologicka-havarie-na-rece-lucine-1986--1280149

Český rozhlas (2013a). Vzhůru do Prahy - reportážní pořad z roku 1938. *Český rozhlas* [online]. 20. 5. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/vzhuru-do-prahy-reportazni-porad-z-roku-1938--1214659

Český rozhlas (2013b). Antonín Přidal z Kuby - 1963. *Český rozhlas* [online]. 10. 11. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/antonin-pridal-z-kuby-1963--1280531

Český rozhlas (2013c). Reportáž z Daliborky - 1966. *Český rozhlas* [online]. 24. 10. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/reportaz-z-daliborky-1966--1273127

Hubička, J. (2011). První profesionální reportér – Josef Cincibus. *Český rozhlas* [online]. 17. 6. 2011 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/zamikrofonem/_zprava/prvni-profesionalni-reporter-josef-cincibus--910860

Hubička, J. (2013a). Reportáž z knihovny T. G. Masaryka - 1935, rozhovor s vrátným této knihovny - 1937. *Český rozhlas* [online]. 3. 3. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/reportaz-z-knihovny-t-g-masaryka-1935-rozhovor-s-vratnym-teto-knihovny-1937--1182985

Hubička, J. (2013b). Reportáž Franty Kocourka – 1939. *Český rozhlas* [online]. 19. 3. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/reportaz-franty-kocourka-1939--1189260

Hubička, J. (2013c). Převoz ostatků R. Heydricha - 1942. *Český rozhlas* [online]. 6. 6. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/prevoz-ostatku-r-heydricha-1942--1221162

Hubička, J. (2013d). Emil Zátopek vítězí v maratonu na OH v Helsinkách - 1952. *Český rozhlas* [online]. 27. 7. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/emil-zatopek-vitezi-v-maratonu-na-oh-v-helsinkach-1952--1243224

Hubička, J. (2013e). Letní olympijské hry Tokio - 1964. *Český rozhlas* [online]. 20. 7. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/letni-olympijske-hry-tokio-1964--1271249

Hubička, J. (2013f). Návrat stranické delegace z Čiernej nad Tisou. *Český rozhlas* [online]. 1. 8. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/manifestace-na-letne-1989--1284977

Hubička, J. (2013g). Manifestace na Letné - 1989. *Český rozhlas* [online]. 26. 11. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/navrat-stranicke-delegace-z-ciernej-nad-tisou--1243087

Janečková, B. (2013a). Rozdělení stravy chudým - 1939. *Český rozhlas* [online]. 15. 3. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/rozdileni-stravy-chudym-1939--1191788

Janečková, B. (2013b). Říšský rozhlas - unikátní německá reportáž ze školy dělostřelců - 1940. *Český rozhlas* [online]. 20. 2. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/rissky-rozhlas-unikatni-nemecka-reportaz-ze-skoly-delostrelcu-1940--1178049

Janečková, B. (2013c). Sbíрка pro Wehrmacht - 1942. *Český rozhlas* [online]. 24. 1. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/rusky-pracovni-tabor-1942--1200288

Janečková, B. (2013d). Ruský pracovní tábor - 1942. *Český rozhlas* [online]. 15. 4. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/sbirka-pro-wehrmacht-1942--1166339

Janečková, B. (2013e). Proces s K. H. Frankem - 1946. *Český rozhlas* [online]. 22. 3. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/proces-s-k-h-frankem-1946--1190677

Janečková, B. (2013f). Spartakiádní dny 1955 - 1985. *Český rozhlas* [online]. 27. 6. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/spartakiadni-dny-1955-1985--1230961

Janečková, B. (2013g). České zlato na ZOH v Grenoblu - 1968 a v Saporu - 1972. *Český rozhlas* [online]. 11. 2. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/ceske-zlato-na-zoh-v-grenoblu-1968-a-v-saporu-1972--1173936

Kohout, T. – Kanta, J. (2011). Rozhlasový guru Josef Laufer se narodil před 120 lety. *Český rozhlas* [online]. 20. 4. 2011 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/ostatnidiscipliny/_zprava/881713

Príkazský, Vladimír (2013). U nás v Krkonoších – 1970. *Český rozhlas* [online]. 18. 11. 2013 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/rozhlasovyrok/_zprava/u-nas-v-krkonosich-1970--1282289

Sedmidubský, J. (2011). Příběh jedné reportáže ze srpna 1968. *Český rozhlas* [online]. 21. 8. 2011 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/cro6/tipy/_zprava/pribeh-jedne-reportaze-ze-srpna-1968--936836

Tamchyna, R. (2000). Afréd Technik. *Český rozhlas* [online]. 18. 12. 2000 [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/historie/vyroci/_zprava/6288